

EN-NİSA 4/34. AYETİ BAĞLAMINDA “NUŞÛZ” VE “DARB” KELİMELERİNİN ANLAM KRONOLOJİSİ

The Meaning Chronology of The Words “Nushûz” and “Darb” in The Light of 34th Verse of Surah Nisa

Arş. Gör. Dr. Hanefi ŞOLA

Aksaray Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tefsir ABD, Aksaray, Türkiye, hanefisola@aksaray.edu.tr

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
13.08.2021

Kabul/Accepted:
13.09.2021

Sayfa/ Page:
149-176

Öz

Kur'an'da yer alan birçok bilgi veya kavram modern dönemde yaygın algıya uygun olacak şekilde yorumlanmıştır. Bu yorumlardan biri de Nisâ 4/34. ayetinde yer alan “darb” ifadesi hakkında yapılmıştır. Bu kapsamda başta Hz. Peygamber ve sahabe dönemi olmak üzere tabiîn ve klasik dönemde “nuşûz” ifadesine genel olarak “kadının kocasına isyan etmesi”, “ona itaat etmekten imtina etmesi”, “ondan buğz etmesi”, “gözü başkasında olması” gibi anlamların verildiği görülmüştür. Darb ifadesine ise “şiddetli olmayan”, “çirkinleştirmeyen”, “kemiklerini kırmadan ve etini yarmadan gerçekleştirilen dövme” şeklinde mana yüklendiğine rastlanır.

Çağdaş döneme gelindiğinde ise nuşûz ifadesine verilen anlamlar klasik dönemde verilen anlamlarla örtüşmektedir. Darb ifadesinin ise dövme anlamının yanında “cezalandırma”, “başka bir yere gönderme”, “cinsel ilişkiye girme”, “çıkarma”, “evden uzaklaştırma”, “kendinden uzaklaştırma”, “bir süre ayrılık”, “rahat bırakma”, “geçici bir süre ayırma”, “bir müddet ayrılma”, “serbest bırakma” biçiminde farklı şekillerde izah edildiği tespit edilmiştir. Bu da ayetlere yüklenen anlamların yorumcudan muhataba, dönemin sosyo-kültürel şartlarından dini-siyasi beklentilerine kadar hemen her aşama ve unsurdan etkilenebileceği sonucuna götürmektedir.

10.32579/mecmua.982371

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Nuşûz, Darb, Klasik Dönem, Çağdaş Dönem.

Abstract

Many information or concepts in the Qur'an have been interpreted in accordance with the common perception in the modern period. One of the interpretations was made about the expression "darb" in the verse of Nisa 4/34. In this context, it is seen that the expression "nuşûz" in the classical and tabi'ün periods, especially in the period of the Prophet and the Companions, is generally given meanings as a woman's revolt against her husband, refraining from obeying him, getting angry with him, and having her eyes on someone else. On the other hand, it is seen that the expression "darb" is given a meaning as a beating that is not violent, does not disfigure, and is performed without breaking the bones and splitting the flesh.

When it comes to the contemporary period, the meanings given to the expression nuşûz coincide with the meanings given in the classical period. In addition to the meaning of beating, it has been determined that the expression of "darb" is explained in different ways such as punishment, sending to another place, having sexual intercourse, removing, expelling from the house, alienation, separation for a while, leaving alone, temporarily separating, leaving for a while, releasing. This leads to the conclusion that the meanings attributed to the verses can be affected by almost every stage and element, from the interpreter to the addressee, from the socio-cultural conditions of the period to the religious-political expectations.

Keywords: Tafsir, Nushûz, Darb, Classical Period, Contemporary Period.

Atıf/Citation: ŞOLA, H. (2021). En-Nisa 4/34. Ayeti Bağlamında “Nuşûz” ve “Darb” Kelimelerinin Anlam Kronolojisi. MECMUA - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi ISSN: 2587-1811 Yıl: 6, Sayı: 12, Sayfa: 149-176.

Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Arş. Gör. Dr. Hanefi ŞOLA

Çatışma Beyanı/Conflict Statement: Makalenin yazar/yazarları bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder/ederler.

Giriş

Müslümanlar Batı karşısındaki üstünlüğünü kaybettikten sonra, İslam dünyasında bu üstünlüğün neden kaybedildiği üzerinde durulmuş ve bu durum karşısında üç eğilim ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi Batı’dan gelen ne varsa tamamının reddedilmesi gerektiğini savunan, ikincisi Batı’ya karşı derin bir hayranlık duyup geleceği Batı’da gören, sonuncusu ise kısmen kabul ve kısmen reddeden eklektik eğilimdir. Son eğilim, İslam dünyasında yaşanan inkıraz ve gerilemenin sebebinin dine değil, geleneksel dini anlayışta aramış ve bu sebeple de geleneksel anlayışın ıslah ve tecdide tabi kılınması gerektiği üzerinde durmuştur. Bu çerçevede naslar da çağdaş ihtiyaçlara cevap verecek şekilde yorumlanmış ve/veya çağdaş duruma uygun hale getirilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla recim ve irtidat gibi rivayetlere istinaden istinbat edilen hükümler çağdaş duruma uygun olmadığından yok sayılmıştır. Yine aynı gerekçeyle kölelik, cihad/savaş, cizye, el kesme, çok eşlilik, kadının şahitliği, miras hukuku ve bilimle çatışan ayetler vb. konulardaki ayetler de çağdaş anlayışa uygun olacak şekilde te’vil edilmiştir. Son yirmi beş ve otuz yılda Kur’an’da kadının dövülüp dövülemeyeceği konusu da tartışılmaya açılmış ve mezkûr ayette kadını dövmeye delalet eden ضرب/darb ifadesi hakkında farklı yorumlar yapılmaya başlanmıştır.

Klasik dönem İslam geleneğinde kendisinden nuşûz sadır olan kadının Kur’an’a göre dövülebileceği anlayışının hâkim olduğu aşikârdır. Ancak çağdaş dönemde nuşûz sadır olan kadının dövülebileceği görüşü hâkim olmakla birlikte bazı çalışmalarda yaygın ve yerleşik anlayıştan farklı olarak en-Nisa 4/34. ayetindeki darb ifadesinin kadını dövmek manasında değil, başka farklı manalara geldiği ileri sürülmüştür.

Bu kapsamda çalışmamızın amacı “نشوز/nuşûz” ve “ضرب/darb” ifadelerine kaçınıcı asırda hangi anlamın yüklendiğini, yüklenen bu anlamlarda herhangi bir farklılığın bulunup bulunmadığını ve bu kelimelere ne zaman farklı anlamların yüklendiğini ortaya koymaktır. Ayrıca eksen kelime “darb” ifadesi olmakla birlikte ayette “nuşûz” ifadesiyle arasında sıkı bir ilişki bulunmasından dolayı çalışmada aynı kronolojide nuşûz ifadesi de darb kelimesiyle ele alınmıştır. Mezkûr ifadelerin kronolojik olarak ele alınmasının, klasik ve çağdaş dönem yaklaşımlardaki değişimi ortaya koyması açısından literatüre katkı sunması umulmaktadır.

Çalışmamızda erken dönemden itibaren müfessirlerin görüşlerini tespit etmek üzere tarihsel veri analizi metodu; müfessirlerin yorumlarının yüzyıllara göre incelenmesiyle kronolojik yöntem ve yorumların çeşitli açılardan karşılaştırması yapılarak mukayeseli araştırma metodu uygulanmıştır. Bu yapılırken de büyük ölçüde yorum ve değerlendirmelerden sakınılmış ve konu deskriptif bir şekilde ele alınmıştır. Bu kapsamda öncelikle Hz. Peygamber’in yaşadığı dönemde en-Nisâ 4/34. ayetinde geçen “نشوز/nuşûz” ve “ضرب/darb” ifadelerine yüklenen anlam üzerinde durulacaktır. Ardından da klasik dönem tefsirleri kendi aralarında kronolojik olarak bir sıralamaya konacak ve bu tefsirlerde müfessirlerin nuşûz ve darb ifadelerine verdiği anlamlara yer verilecektir. Son olarak da çağdaş dönemde kaleme alınan tefsir ve mealler müelliflerinin ölüm tarihlerine göre sıralanacak ve onların ilgili kelimelere verdikleri anlamlar ele alınacaktır. Tüm bu görüşler tablolar şeklinde sunulacak ve gerekli görülen kimi bilgilere ise tabloların dışında yer verilecektir. Öte yandan bu kelimelerin etimolojik ve semantik tahlillerine girilmeyecek, daha ziyade kaçınıcı asırda hangi müfessir tarafından bu kelimelere ne tür anlam yüklendiği üzerinde durulacaktır.

“Nuşûz” ve “darb” ifadeleri eşler arasında yaşanacak sorunlardan birinin çözümü hakkında nazil olan، وَاللَّائِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاصْرَبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْتَكُمْ فَلَا تَبِعُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا، /Nuşûzundan endişe ettiğiniz kadınlara önce öğüt verin, sonra yalnız bırakın, sonra da darbe edin. Eğer size uyarlarsa onların aleyhine bir yol aramayın. Kuşkusuz Allah çok yücedir ve çok büyüktür.” şeklinde en-Nisâ 4/34. ayetinde yer alır. Bu ayette, kocasına karşı nuşûz sadır olan kadının durumundan ve bu durumun çözümünden bahsedilmektedir. Söz konusu çözüm

kocanın karısına öğüt vermesi, işe yaramazsa yatağını ayırması ve son çare olarak da onu darb etmesi şeklindedir.

Mezkûr ayetin sebebi nüzûlüne bakıldığında birkaç rivayetle karşılaşılır ve tüm bu rivayetlerde ayetin kadınların dövülmesine izin vermek için nazil olduğu görülür. Rivayetlerden birinde Hz. Peygamber, “kadınları dövmeyin”, diye buyurmuş, kadınların dövülmesi yasaklanınca da kadınlar kocalarına karşı koymaya başlamıştır. Bunun üzerine erkekler kadınları Hz. Peygamber’e şikâyet ettiler ve neticede onların dövülmesine izin veren ayet nazil oldu.¹

Diğer rivayete göre bir adam karısını döverek yaralar. Kardeşi kadını alıp Hz. Peygamber’e getirir. Hz. Peygamber aralarında kısâsın lazım geldiğini belirtir. Bunun üzerine kadınların dövülmesine izin veren Nisa 4/34. ayet nazil olur. Bu ayet karşısında Hz. Peygamber, “Biz bir şey murad ettik, Allah ise başka bir şey murad etti” buyurmuştur.² Dolayısıyla bu rivayetlere göre ayette geçen *darb* ifadesi *dövme* manasına geldiği söylenebilir.

Ayetle ilgili bu kısa girizgâhtan sonra, ayette sözü edilen nuşûz, “نشز:/ne-şe-ze” kökünden türemiş olup sözlükte “yüksek”, “yüce”, “yerden yüksek yer”, “tümsek” manalarına gelir.³ İbn Fâris daha sonra istiare yoluyla bu kelime kadının kocasına isyan etmesi anlamını kazandığını söyler.⁴ *Nuşûz* ifadesi Kur’an’da ikisi isim, üçü de fiil olmak üzere dört farklı ayette beş defa geçer. Bu ifade geçtiği ayetlerde (i) kadının kocasına isyan etmesi,⁵ (ii) kocanın karısı dışında başka bir kadına meyletmesi, (iii) bulunduğu yerden yukarıya doğru yükselmesi/kalkması ve (iv) hayat/diriltilmek anlamlarına gelmektedir.⁶ Bunların arasında nuşûzun, “bulduğu yerden yukarıya doğru yükselmesi/kalkması anlamında kullanıldığı ayet Mekkî, diğer kullanımların yer aldığı ayetler ise Medenîdir. Konumuzun odağındaki ayette yer alan *nuşûz*, birinci seçenekte zikredilen anlam alanında yer alır.

“ضرب/darb” ifadesi kendisinden türediği “ضرب/da-ra-be” fiili ve/veya onun masdar hali olan “ضربا/darben” kelimesinin sözlükte, “Vurmak, kırbaçlama, para basmak, sokmak, acı vermek, kılıç, boya ile çizmek, sefere çıkmak, sefere hazırlanmak, rızık aramak, yerine getirmek, hızlı hareket etmek ve koşmak, tutmak, anlaşmak, taksim etmek, engel olmak, mahrum etmek, istemek, kazanmak, yüzmek vb. daha birçok anlama geldiği belirtilir.⁷ İbn Fâris kelimenin esas anlamının vurmaktır olduğunu, diğer anlamların bilahare istiare/benzetme yoluyla kazandığına dikkat çeker.⁸ İfadenin anlam çeşitliliğini Kur’an’daki kullanımlarında da görmek mümkündür. Bu kapsamda söz konusu ifadenin Kur’an’da dört anlamda kullanıldığı görülür. Bunlar (i) elle vurmak, (ii) sefere çıkmak, (iii) vasfetmek-nitelemek ve (iv) beyan etmektir. Çalışmamızın odağındaki ayette yer alan darbin ilk sırada yer alan elle vurma kısmına ait örneklerin içinde olduğu görülür. Bunlar: (i) sefere çıkmak, (ii) elle

¹ Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed el- Vâhidî, *et-Tefsîru'l-basît*, thk. Muhammed b. Sâlih b. Abdillâh el-Fevzân (Riyâd: Câmi'atü'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, 1430), 6/493.

² Ebü Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, thk. Muhammed es-Sâdik Kamhâvî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî-Müessesetü't-Târîhi'l-'Arabî, 1992), 3/148.

³ Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekerîyyâ b. Muhammed er-Râzî, *Mu'cemü mekâyisi'l-lüğa*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1979), 5/430; Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdir, ts.), 5/417-418.

⁴ Bk. İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-lüğa*, 5/430

⁵ en-Nisâ 4/34.

⁶ Bk. Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'ân*, thk. Vâil Ahmed Abdurrahman (Mısır: el-Mektebetü't-Tevfikîyye, ts.), 495; Ebü'l-Ferec Cemâlüddin Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed, *Nüzhetü'l-a'yûni'n-nevâzir fi 'ilmi'l-vücûh ve'n-nezâir*, thk. Halil Mansur (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000), 283. İbn Aşûr bir fikhî terim olarak nuşûzun, “Kadının kocasına isyan etmesi ve ona karşı yükselip ondan hoşlanmadığını izhar etmesidir.” Şeklinde tanımlandığına dikkat çeker. Bk. Muhammed Tâhir b. Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: ed-Dâru't-Tünisiyye, 1984), 5/41.

⁷ İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-lüğa*, 3/398-399; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 1/543-551.

⁸ Bk. İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-lüğa*, 3/398.

vurmak (iii) vasfetmek-nitelemek ve (iv) beyan etmektir. Çalışmamızın odağındaki ayette yer alan *darbın* ikinci sıradaki *elle vurma* kısmına ait örneklerin içinde olduğuna dikkat çekilmiştir.⁹

1. Hz. Peygamber ve Sahabe Devrinde Nuşûz ve Darb

Nisa 4/34. ayetinde yer alan *nuşûz* ifadesinin hangi anlama geldiği konusunda doğrudan Hz. Peygamber'e dayandırılan bir rivayete rastlanmaz. Buna karşılık *darb* kelimesinin doğrudan "dövme" anlamına geldiğine dair ona dayandırılan birçok rivayetle karşılaşılır. Sözgelimi bu rivayetlerden birinde Hz. Peygamber'in, "Kadınlar maruf olan bir hususta size isyan ederlerse onları şiddetli olmayacak şekilde dövün", buyurduğu ifade edilmiştir.¹⁰ Keza veda hutbesinde "Onları misvak ve benzeri şeylerle dövün" buyurduğu rivayet edilir.¹¹ Başka bir rivayette Hz. Peygamber, "Kadınlar konusunda Allah'tan korkun! Siz onları Allah'tan bir emanet olarak aldınız ve Allah'ın kelimesiyle onlarla ilişkiye girmeniz helal kılındı. Sizin onların üzerindeki hakkınız evinize sevmediğiniz kimseleri almamalarıdır. Eğer bunu yaparlarsa, onları şiddetli olmayacak şekilde dövün." demiştir.¹² Ashap arasında mezkûr ayette geçen *nuşûz* ifadesinin geldiği anlam konusunda sadece İbn Abbâs'tan nakledilen bazı rivayetlere rastlanır. Buna göre bu rivayetlerden birinde İbn Abbâs (ö. 68/687-88) *nuşûzu*, "kocasının onun üzerindeki haklarını önemsememesi ve ona itaat etmekten kaçınması", şeklinde açıklar.¹³

Mezkûr ayette geçen *darb* ifadesi hakkında ise Hz. Ali'den isnad edilen bir rivayete rastlanır. Bu rivayete göre adamın kadına öncelikle yaptığına son vermesi için diliyle öğüt vermesi, işe yaramazsa yatağını ayırması, bu da işe yaramazsa kadını dövmesi gerekir. Dövmeyle de uslanmazsa işin hakeme götürülmesi gerekir.¹⁴ Bu konuda kendisinden rivayet nakledilen diğer sahabe İbn Abbâs'tır. Bu rivayetlerden birinde İbn Abbâs, "onları yataklarında yalnız bırakın, eğer bu durumu kabul ederlerse ne ala, yok kabul etmezlerse Allah onları şiddetli olmayacak ve kemiklerini kırmayacak şekilde dövmenize izin verdi", demiştir. Atâ b. Ebî Rebâh (ö. 114/732), İbn Abbâs'a iz bırakmadan dövmenin nasıl olduğunu sorar. O da bunu, "misvak benzeri şeylerle dövme" olarak açıklar.¹⁵

Görüldüğü üzere ayette geçen *nuşûz* ve *darb* ifadelerinin anlamı hakkında sahabe arasında sadece İbn Abbâs'ın açıklamalarına ulaşılmaktadır. Dolayısıyla aksi bir görüş bulunmadığından sahabenin *nuşûz* ifadesini kocaya isyan ve itaatsizlik; *darb* ifadesini de dövme olarak anladığını söyleyebiliriz.

2. II/VIII. Asırda Nuşûz ve Darb

Nisâ 4/34. ayette geçen *nuşûz* ve *darb* ifadelerine tabiîn devrinde verilen anlam aşağıdaki tabloda olduğu gibidir:

⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed ed-Dâmegânî, *el-Vucûh ve'n-nezâir li-elfâzi kitabillahi'l-'aziz*, thk. Arabî Abdulhamid Ali (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000), 309.

¹⁰ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî: Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*, nşr. Ahmed Muhammed Şâkir – Mahmûd Muhammed Şâkir (Kahire: Mektebetü İbni Teymiyye, 1955-1969), 8/311-312

¹¹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 8/315.

¹² Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru Kur'ani'l-azîm müsnedden 'ani'r-Resûl ve's-şahâbe ve't-tâbi'in*, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib (Mekke: Mektebetu Nezzâr Mustafa el-Bâz, 1999), 3/943.

¹³ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 8/300; Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm b. el-Münzir en-Nisâbüri, *Kitâbu Tefsîri'l-Kur'an*, thk. Sad b. Muhammed es-Sa'd (Medine: Dâru'l-Mâser, 2002), 2/689.

¹⁴ Nizâmüddîn Hasen b. Muhammed b. en-Nisâbüri, *Garâ'ibü'l-Kur'an ve regâ'ibü'l-furkân*, thr. Şeyh Zekeriyya Umeyrat (Beyrut: D'aru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1996), 2/409.

¹⁵ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 8/314.

Müfessir	Nuşûz	Darb
İmâm Muhammed Bakır (ö. 114/733(?))		Misvakla vurmak / هو بالسواك ¹⁶
Süddî (ö. 127/745)	Kocadan buğz etmeleri / بُغْضَهُنَّ	Şiddetli olmayan dövme / ضرباً غير مبرح
İbn Zeyd (ö. 182/798)	Kocaya isyan ve ona aksi davranması / معصيته وخلافه	
Atâ b. Ebî Rebâh	Kocadan ayrılmak iste-mesi / أَنْ تَحْبَّ فِرَاقَهُ ¹⁷	Şiddetli olmayan dövme / ضرباً غير مبرح
Said b. Cübeyr (ö. 94/713 [?])		Şiddetli olmayan dövme / ضرباً غير مبرح
Şa'bi (ö. 104/722),		Şiddetli olmayan dövme / ضرباً غير مبرح
Katâde (ö. 117/735)		Şiddetli olmayan dövme / ضرباً غير مبرح غير شائن
İkrime (ö. 105/723)		Şiddetli olmayan dövme / ضرباً غير مبرح
Muhammed b. Kâ'b el-Kurazî (ö. 108/726 [?])		Şiddetli olmayan dövme / ضرباً غير مبرح
Hasen-ı Basrî (ö. 110/728)		Şiddetli olmayan dövme / ضرباً غير مبرح
Tâvûs (ö. 106/725)		Şiddetli olmayan dövme / ضرباً غير مبرح
İbn Cüreyc (ö. 150/767)		Şiddetli olmayan dövme / ضرباً غير مبرح ¹⁸
Mukâtil b. Süleymân (ö. 150/767)	Kadınlarınızdan isyan edeceklerini bildiğiniz / تعلمون عصيانهن من نساءكم	Şiddetli olmayan ve çirkinleştirmen dövme / ضرباً غير مبرح غير شائن ¹⁹

Ata b. Ebî Rebâh şiddetli olmayacak şekilde dövmenin misvak ve benzeri şeylerle yapılması gerektiğini belirtmiştir.²⁰ Bunun yanı sıra İbnü'l-Arabî'nin (ö. 543/1148) verdiği bilgilere göre Ata b. Ebî Rebâh mezkûr ayetteki dövme emirinin vucûb değil, ibâha ifade ettiğini belirtmekte ve bazı hadislere istinaden de kadının dövülmesini mekruh olarak kabul etmektedir.²¹ Dolayısıyla Atâ, kadının

¹⁶ Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen et-Tûsî, *et-Tibyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Habîb Kasîr el-Âmilî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 3/189-190.

¹⁷ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 8/299-300; İbn Munzir, *Kitâbu Tefsîri'l-Kur'an*, 2/689-690; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru Kur'ani'l-azîm*, 3/941-942.

¹⁸ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 8/299-300; İbn Munzir, *Kitâbu Tefsîri'l-Kur'an*, 2/689-690; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru Kur'ani'l-azîm*, 3/941-942.

¹⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte (Beyrut: Müessesetü't-Târîhi'l-Arabî, 2002), 1/371.

²⁰ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 8/313-316; İbn Munzir, *Kitâbu Tefsîri'l-Kur'an*, 2/692-693; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru Kur'ani'l-azîm*, 3/943-944.

²¹ Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, nşr. Muhammed Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 1/536.

dövülmesini mekruh görmesine rağmen yine de ayetteki *darb* ifadesine dövme dışında başka bir anlam vermemiştir.

Görüldüğü üzere tabiîn döneminde *nuşûz* ifadesinin ne anlama geldiğine ilişkin üç mana öne çıkmaktadır. Buna mukabil *darb* ifadesinin geldiği anlam hakkında tek anlam öne çıkmış ve bu konuda bir farklılaşma yaşanmamıştır.

3. III/ IX-X. Asır Tefsirlerinde Nuşûz ve Darb

Müfessir	Nuşûz	Darb
Ebû Ubeyde (ö. 209/824 [?])	Kocadan buğz etmek / بُغْضُ الزَّوْجِ ²²	-
Abdürrezzâk es-San‘ânî (ö. 211/826-27)	-	Şiddetli olmayan dövme / ضَرْبَهَا ضَرْبًا غَيْرَ مُبْرَحٍ ²³
Hâricî müfessir Hûd b. Muhakkem el-Hevvârî (ö. 280/893)	Kocaya isyan / عصيانهن	Şiddetli olmayan, yani çirkinleştirmeyen dövme / ضَرْبَهَا ضَرْبًا غَيْرَ مَبْرَحٍ، أَي غَيْرِ شَائِنٍ ²⁴
Mâlikî fakih Ebû İshâk el-Cehdamî (ö. 282/896)	İsyân etme / العصيان	Şiddetli olmayan dövme / الضرب غَيْرِ مَبْرَحٍ ²⁵
Şîî müfessir Muhammed b. el-Hasen el-Kummî (ö. 290/903)	Kadının kocasının yatak çağrısına karşı diklenmesi / وذلك ان نشزت المرأة عن فراش زوجها	Şiddetli olmayan dövme / ضربها ضربا غير مبرح ²⁶

Haricî olarak bilinen dilci müfessir Ebû Ubeyde²⁷ *nuşûzu* açıklarken, *darb* ifadesine değinmez.²⁸ Aynı asırda yaşayan Yemenli müfessir Abdürrezzâk es-San‘ânî ise onun aksine *nuşûz* ifadesini açıklamaz.²⁹ Bunun yanı sıra aynı asırda yaşayan Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ’ (ö. 207/822) ile Saîd b. Mes‘ade el-Ahfeş el-Evsat (ö. 215/830 [?]) gibi dilci müfessirler ise söz konusu kelimeler hakkında hiçbir izahatta bulunmamışlardır.³⁰ Cehdamî ise *nuşûz* ve *darb* ile ilgili birçok rivayete yer verir. Ancak burada söz konusu rivayetlerden sadece birine yer verildiğini söylemek gerekir.³¹

²² Ebû Ubeyde Ma‘mer b. el-Müsennâ, *Mecâzü’l-Kur’an*, thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2006), 59.

²³ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Tefsîru Abdürrezzâk*, nşr. Mahmûd Muhammed Abduh (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1999), 1/452.

²⁴ Hûd b. Muhakkem el-Hevvârî, *Tefsîru kitâbillâhi’l-‘azîz*, nşr. Belhâc b. Saîd Şerîfî (Beyrut: Dâru’l-Arabi el-İslâmî, 1990), 1/378.

²⁵ Ebû İshâk İsmâîl b. İshâk el-Cehdamî, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, nşr. Âmir Hasen Sabrî (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2005), 110.

²⁶ Ebû’l-Hasen Ali b. İbrâhîm el-Kummî, *Tefsîru’l-Kummî*, nşr. Seyyid Tayyib el-Musevî el-Cezâîrî (Kum: Müessesetü Dâri’l-Kitâb, 1303), 1/137.

²⁷ Hâricîler’in Sufriyye veya İbâziyye koluna mensup olmakla birlikte Mecâzü’l-Kur’ân’ında bunu hissettirecek en küçük bir ize dahi rastlanmamaktadır. Bk. Süleyman Tülücü, “Ma‘mer b. Müsennâ” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 03 Temmuz 2021).

²⁸ Ebû Ubeyde, *Mecâzü’l-Kur’an*, 59.

²⁹ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Tefsîru Abdürrezzâk*, nşr. Mahmûd Muhammed Abduh (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1999), 1/452.

³⁰ Bk. Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd b. Abdillâh el-Absî el-Ferrâ’, *Me‘âni’l-Kur’ân*, thk. Ahmed Yusuf en-Nicânî v.dğr. (Mısır: Dâru Mısıriyye, tr.), 1/265; Ebû’l-Hasen Saîd b. Mes‘ade el-Ahfeş el-Evsat, *Me‘âni’l-Kur’ân*, thk. İbrahim Şemseddîn (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2002), 156-157.

³¹ Cehdamî, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, 110.

4. IV/X-XI. Asır Tefsirlerinde Nuşûz ve Darb

Müfessir	Nuşûz	Darb
Muhammed b. Cerîr et-Taberî (ö. 310/923)	Kadının kocasına hükmetmeye çalışması, yatak davetini geri çevirerek büyüklmesi, itaat edilmesi gereken hususlarda aksi davranması, kocasından buğz etmesi ve ondan yüz çevirmesi / استعلاءهن على أزواجهن، وارتقاعهن عن فرشهن بالمعصية منهن، والخلاف عليهن فيما لزمهن طاعتهم فيه، بغضاً منهن وإعراضاً عنهن	Kocanın karısını eve bağlayıp hapsedmesi ve onu döverek kendisine gerekli olan itaati sağlaması / فشدهن وثاقاً في منازلهن، واضربوهن ليؤبن إلى الواجب عليهن من طاعته الله في اللازم لهن من حقوقكم ³²
Dilci müfessir Ebû İshâk İbrâhîm ez-Zeccâc (ö. 311/923)	Eşlerden herhangi birinin diğerinden tiksinişi / كراهة أحدهما صاحبه	Şiddetli olmayan dövme / فالضرب، ولكن لا يكون ضرباً مبرحاً ³³
İmâm Mâtürîdî (ö. 333/944)	Kadının yatak hakkı konusunda kocasına itaat etmemesi / نهى الله المرأة عن عصيان زوجها، وأمرها بطاعته في نفسها	Şiddetli olmayan ve çirkinleştirilmeyen dövme / الضرب الذي ذكرنا غير مبرح، ولا شائن ³⁴
Ebû Ca'fer İsmâîl en-Nehhâs (ö. 338/950)	Düşmanlık yapmak / التشوز العداوة	Şiddetli olmayan dövme / ضرباً غير مبرح ³⁵
Ebû'l-Kâsım et-Taberânî (ö. 360/971)	İsyanlarını bildiğiniz / النساء التي تعلمون عصيانهن لأزواجهن	Şiddetli olmayan ve çirkinleştirilmeyen dövme / فيضربها الزوج ضرباً غير مبرح ولا شائن ³⁶
Hanefî fakih ve müfessir el-Cessâs (ö. 370/981)	Kadının kocasına muhalefet ederek ona üstünlük sağlamaya çalışması / الترفع على الزوج بمخالفته	Şiddetli olmayan dövme / ضرباً غير مبرح ³⁷
Ebû'l-Leys es-Semerkindî (ö. 373/983)	İsyan edeceklerini bildiğiniz kadınlar / تعلمون عصيانهن	Şiddetli olmayan dövme / ضرباً غير مبرح ³⁸
İbn Ebî Zemenîn (ö. 399/1008)	Kocaya karşı isyan etme / عصيانهن يعني تنشر على زوجها	Çirkinleştirilmeyen dövme / فاضربها ضرباً غير شائن ³⁹

³² Taberî, *Câmi' u'l-beyân*, 8/313.

³³ Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî ez-Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbüh*, nşr. Abdülcelil Abdüh Şelebî (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1988), 2/47.

³⁴ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, thk. Bekir Topaloğlu (İstanbul: Dâru'l-Mizân, 2005), 3/204-205.

³⁵ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed en-Nehhâs, *Me'âni'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ali es-Sâbüni (Mekke: Câmi'atü Ümmi'l-Kurâ, 1988-1990), 2/78-79.

³⁶ Ebû'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberânî, *et-Tefsîru'l-Kebîr* (Ürdün: Dâru'l-Kitâb, 2008), 2/232.

³⁷ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 3/149-150.

³⁸ Ebû'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed es-Semerkindî, *Bahrü'l-'ulüm*, thk. Şeyh Ali Muhammed Müavviz vd. (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2000), 1/326.

³⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh İbn Ebû Zemenîn, *Tefsîru'l-Kur'an'l-azîz*, thk. Ebî Abdillâh Hüseyin b. Akkâşe-Muhammed b. Mustafa el-Kenz (Kahire: el-Fârûku'l-Hadîse li-Tibâa ve'n-Neşr, 2002), 1/367.

Taberî, Allah'ın mubah kıldığı dövmenin niteliğine de değinir ve bu konuda te'vil ehlinin mezkûr dövme şiddetli olmayan dövme olarak izah ettiklerine dikkat çeker.⁴⁰ İmâm Mâtürîdî kadının neden şiddetli olmayacak şekilde dövülmesi gerektiğine ilişkin gerekçeye de değinir ve bu gerekçeyi kadın ile koca arasındaki ülfet ve sevginin son bulmaması olarak açıklar.⁴¹ Taberânî, bu dövmenin bir babanın çocuğunu dövmesi gibi bir dövme olduğunu, ne kadar döveceğini de maslahata göre ictihadla karar vereceğini belirtir.⁴²

5. V/XI. Asır Tefsirlerinde Nuşûz ve Darb

Müfessir	Nuşûz	Darb
Ebû İshâk es-Sa'lebî (ö. 427/1035)	Kadınların isyan etmesi / عصيانهن	Şiddetli olmayan ve çirkinleştirmeyen dövme / ضرباً غير مبرح ⁴³ ولا شأن
Mekkî b. Ebû Tâlib (ö. 437/1045)	Kadının kocanın yatağına girmekten imtina etmesi ve ona itaat etmesi gereken hususlarda muhalefet etmesi / امتناع المرأة من فراش زوجها، والخلاف له فيما يلزمها من طاعته	Şiddetli olmayan dövme / فيضرين ضرباً غير مبرح ⁴⁴
Ebû'l-Hasen el-Mâverdî (ö. 450/1058)	Kocaya isyan etmek ve ondan buğz etmek ve tiksilmek suretiyle ona itaat etmekten imtina etmesi / هو معصية الزوج والامتناع من طاعته بغضاً وكرهه	Şiddetli olmayan, işkence yapılmayan dövme / الضرب غير مبرح ولا منهك ⁴⁵
Şî müfessir Ebû Ca'fer et-Tûsî'nin (ö. 460/1067)	Kadının kocaya isyan etmesi / انه معصية الزوج	Şiddetli olmayan dövme / الضرب فانه غير مبرح ⁴⁶
Ebû'l-Hasen el-Vâhidî (ö. 468/1076)	Kadınların isyan etmesi / عصيانهن	Çok şiddetli olmayan dövme / ضرباً غير مبرح شديد ⁴⁷
Abdülkâhir el-Cürcânî (ö. 471/1078-79)		Kadını öldürmeden ve işi şiddete vardırılmadan döverek terbiye etme / أدبوهن بضرب لا إتلاف فيه ولا تبريح ⁴⁸
Ebû'l-Muzaffer es-Sem'ânî (ö. 471/1078-79)	Kadının muhalefeti / الشقاق	Şiddetli olmayan dövme ki o da

⁴⁰ Bk. Taberî, *Câmi' u'l-beyân*, 8/313.

⁴¹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 3/207.

⁴² Taberânî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, 2/232

⁴³ Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'an*, thk. Ebî Muhammed b. Âşûr (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2002), 3/303.

⁴⁴ Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib el-Kaysî, *el-Hidâye ilâ bulûgi'n-nihâye fî 'ilmi me'âni'l-Kur'an ve tefsîrihi ve ahkâmihi ve cümelin min fûnûni 'ulûmih*, thk. eş-Şâhid el-Bûşeyhî v.dğr. (BAE: Külliyyatü'd-Dirâsati'l-Ulyâ ve Bahsi'l-İlmî, 2008), 2/1316-1317.

⁴⁵ Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-'uyûn*, thk. Seyyid b. Maksûd b. Abdîrahman (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000), 1/483.

⁴⁶ Tûsî, *et-Tibyân*, 3/189-190.

⁴⁷ Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed el-Vâhidî, *el-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'-azîz*, thk. Safvân Adnân (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1995), 1/263.

⁴⁸ Ebû Bekr Abdülkâhir b. Abdîrahmân el-Cürcânî, *Dercü'd-dürer fî tefsîri'l-Kur'âni'l-'azîm*, nşr. Tal'at Sâlih el-Ferhân-Muhammed Edîb Şekûr (Amman: Dâru'l-Fikr, 2009), 1/485.

489/1096)		içinde yarma ve kırma bulunmayan dövmedir / ضرباً غير مبرح، ⁴⁹ وذلك ضرب، لئیس فیہ جرح ولا کسر
-----------	--	--

Bu asrın sufilerinden Abdülkerîm el-Kuşeyrî (ö.465/1072), Nisâ 4/34. ayetini izah ederken *nuşûz* ifadesi hakkında bir izahatta bulunmaz. Ayette geçen *darb* konusunda da ayetin sevk edildiği bağlam çerçevesinde ele almaz. Ancak ayetle ilgili olarak kadınların ahlaki seviyelerini tedrici bir şekilde şefkatle yükseltilmesi gerektiğinden bahseder. Bu, öğüt vermekle gerçekleştirilebiliyorsa sopayla dövmeye gerek duyulmayacağını ifade eder.⁵⁰ Bu itibarla ayeti kendi bağlamında değerlendirmemiş, mensubu bulunduğu sufi anlayışa uygun bir içerik üretmeye çalışmıştır.

6. VI/XII. Asır Tefsirlerinde *Darb* ve *Nuşûz*

Müfessir	Nuşûz	Darb
Râgıb El-İsfahânî (ö. 502/1108)	Kadının kocasından buğz etmesi, ona başkaldırması ve gözü başkasında olması / بغضها لزوجها ورفع نفسها عن طاعته، وعينها عنه إلى غير ⁵¹	
Kiyâ el-Herrâsî (ö. 504/1110)		Can kaybına sebep olmayan dövme / وليس له أن يضرب ضرباً يتوقع منه الهلاك ⁵²
Ebû Muhammed el-Begavî (ö. 516/1122)	Kadınların isyan etmesi / عصيانهن	Şiddetli olmayan, çirkinleştirmeyen dövme / فاضربوهن ضرباً غير ⁵³ مُبرح ولا شأن
Zemaşerî (ö. 538/1144)	Kadının kocasına isyan etmesi ve onunla tatmin olmaması / أن تعصي زوجها، ولا تطمئن إليه	Şiddetli olmayan; içinde yarıma, kemik kırılma ve yüze vurulma olmayan dövme / يجب أن يكون ضرباً غير مبرح لا يجرحها ولا يكسر لها عظماً ويجتنب الوجه ⁵⁴
İbn Atiyye el-Endelüsî (ö. 541/1147)	Kadının yaratılış ba-kımından kocasından üstün olmaya ve ona hükmetmeye kalkışması / أن تتعرج المرأة وترتفع في خلقها، وتستعلي على زوجها	Terbiye etme maksatlı şiddetli olmayan dövmedir ki o da kemiklerin kırılmadığı ve yarımanın olmadığı dövmedir / هو ضرب الأدب غير المبرح، وهو الذي لا يكسر عظماً ولا يشين جراحة ⁵⁵

⁴⁹ Ebû'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed es-Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhim-Ebû Bilâl Ganîm b. Abbas (Riyad: Dâru'l-Vatan, Riyad 1997), 1/423-424.

⁵⁰ Ebû'l-Kâsım Zeynüslâm Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el-Kuşeyrî, *Leâ'ifü'l-işârât*, thk. İbrahim Besyûmî (Mısır: el-Heyetu'l-Âmme li'l-Ktâb, 2000), 330.

⁵¹ Ebû'l-Kâsım Hüseyin er-Râgıb el-İsfahânî, *Müfredâtü'l-elfâzi'l-Kur'ân*, thk. Vâil Ahmed Abdurrahman, (Mısır: el-Mektebetü't-Tevfikîyye, tr.), 495.

⁵² Ebû'l-Hasen İmâdüddîn Ali b. Muhammed Kiyâ el-Herrâsî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, nşr. Komisyon (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983), 2/450.

⁵³ Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd el-Begavî, *Me'âlümü't-tenzîl*, nşr. Muhammed Abdullah en-Nemr vd. (Riyad: Dâru Taybe, 1409-1412), 2/208.

⁵⁴ Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer Zemaşerî, *el-Keşşâf 'an hakâiki ğavâmidü't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fi vücûhi't-te'vil* (Riyad: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1407/1986), 1/506/507.

⁵⁵ Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Atiyye el-Endelüsî, *el-Muharreru'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*, thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001), 2/48.

Mâlikî fakih ve müfessir Ebû Bekir İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148)	Kadının kocasını kendinden men etmesi / امْتِنَاعَهُنَّ مِنْكُمُ	Şiddetli olmayan dövme, yani, bedende yarık ve kırık izi meydana gelmeyen dövme / الصَّزْبُ، وَيَبِينُ أَنَّهُ لَا يَكُونُ مُبْرَحًا، أَي لَا يَطْهَرُ لَهُ أَنْتَرٌ عَلَى الْبَدَنِ 56
Şîî müfessir Ebû Ali et-Tabersî (ö. 548/1154)	Kocaya isyan etmesi, ona hükmetmeye kalkışması ve ona aksi davranması / عصيانها لزوجها، واستيلاؤها عليها، ومخالفتها إياه	Şiddetli olmayan dövme / ضربها ضربا غير مبرح 57
İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201)	Kocasından buğz etmesi, onula tatmin olmaması / فرقته، ولم تظمن عنده	Şiddetli olmayan dövme / أن تضربها ضربا غير مبرح 58

Şâfiî fakih ve müfessiri Kiyâ el-Herrâsî *darb* ifadesini açıklarken Allah'ın ayette buyurulduğu üzere, tertibe uygun davranılması gerektiğini emretmiş olduğunu söyler. Dövmek ve acı vermek ayette ifade edilen önceki iki husus işe yaramadığında caiz olacağını ifade eder. Kiyâ el-Herrâsî, kadın şayet dövülecekse dayak ıslah edecek kadar olmalı, can kaybıyla sonuçlanabilecek bir şiddetten sakınılması gerektiğine dikkat çeker. Zira dayakla amaçlanan hedefin kadını ıslah etmek olduğunu belirtir.⁵⁹

7. VII/XIII. Asır Tefsirlerinde Nuşûz ve Darb

Müfessir	Nuşûz	Darb
Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210)	Kocaya isyan etme ve ona başkaldırarak büyülenme / فَهْوٌ مَعْصِيَةُ الرَّوْجِ وَالْتَّرَفُّ عَلَيْهِ بِالْخِلَافِ	Dövme/ ثُمَّ تَرَفَّى مِنْهُ إِلَى الصَّزْبِ/ 60
İzzüddîn b. Abdisselâm (ö. 660/1262)	Kadının kocasına itaat etmeyerek ona karşı üstünlük kurmaya çalışması / لترفعها عن طاعة زوجها	Şiddetli olmayan, işkence edilmeyen nuşûzundan vazgeçirecek kadar olan dövme / ضربها ضرباً يزرها عن النشوز غير مبرح ولا منهك 61
İzzeddin Abdürrezzâk b. Rizkullah er-Resanî (ö. 661/1262)	Kadının kocasından itaat etme konusunda büyüklük taslaması / ترفع المرأة عن طاعة زوجها	Çirkinleştirmeyen, kemik kırmayan, şiddetli olmayan dövme/ ضرباً غير شائن، ولا كاسر، ولا مبرح 62
Mâlikî fakih ve müfessir Kurtubî (ö. 671/1273)	Allah'ın kendilerine vacip kıldığı kocaya itaat hususunda isyan etmeleri, ona karşı hâkimiyet sağlayıp büyülenmeleri / تخافون	Şiddetli olmayan terbiye etme maksatlı dövme, o da kemiklerin kırılmaması ve yara açılmaması şeklindedir / هو ضرب الأدب غير

⁵⁶ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 1/532, 535.

⁵⁷ Ebû Ali Emînüddîn el-Fazl b. el-Hasen et-Tabersî, *Mecma'u'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Murtazâ, Beyrut 2006), 3/66-67.

⁵⁸ Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali, *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*, nşr. M. Züheyr eş-Şâviş (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1984), 2/74-76.

⁵⁹ Kiyâ el-Herrâsî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 2/450.

⁶⁰ Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981), 10/92-93.

⁶¹ Ebû Muhammed Abdülazîz b. Abdisselâm, *Tefsîru'l-Kur'ân*, nşr. Abdullah el-Vehîbî (Riyad: Dâru İbn Hazm, 1996), 1/321-322.

⁶² İzzeddin Abdürrezzâk b. Rizkullah er-Resanî, *Rumuzu'l-kunûz tefsiri'l-kitâbi'l-'azîz*, thk. Abdulmelik b. Abdillâh Dehîş (Mekke: Mektebetü'l-Esedî, 2008), I, 496-497.

	عصيانهن وتعالين عما أوجب الله عليهن من طاعة الأزواج	المُبْرَح، وهو الذي لا يكسر عظماً ولا يشين ⁶³ جارحة
Nâsirüddîn el-Beyzâvî (ö. 685/1286)	Kocaya isyan ve ona itaat etmeye başkaldırma / عصيانهن وترفعهن عن مطاوعة الأزواج	Şiddetli olmayan, çirkinleştirmeyen dövme / ضرباً غير مبرح ⁶⁴ ولا شأن

8. VIII/XIV. Asır Tefsirlerinde Nuşûz ve Darb

Müfessir	Nuşûz	Darb
Ebü'l-Berekât en-Nesefî (ö. 710/1310)	Kadının kocasına isyan etmesi ve ona itaat etmekten sakınması / عصيانهن وترفعهن عن طاعة الأزواج	Şiddetli olmayan dövme / ضرباً غير مبرح ⁶⁵
Nizâmüddîn en-Nisâbü'rî (ö. 730/1329 [?])	Kadınların isyanı ve aksi davranarak size başkaldırmaları / عصيانهن والترفع عليكم بالخلاف	...dövme mübah olur / فيباح الضرب ⁶⁶
Ebü'l-Kâsım İbn Cüzey (ö. 741/1340)		Şiddetli olmayan dövme / والضرب غير مبرح ⁶⁷
Müfessir Ali b. Muhammed el-Hâzin (ö. 741/1341)	Kadının kocadan buğz etmesi, kendini ona itaat etmede konusunda üstün görmesi ve ona karşı büyüklenmesi / لمرأة هو بغضها / لزوجها ورفع نفسها عن طاعته والتكبر عليه	Şiddetli olmayan, çirkinleştirmeyen dövme / ضرباً غير مبرح ولا شأن ⁶⁸
Ebü Hayyân el-Endelüsî (ö. 745/1344)	Onlar kocalarına isyan eden kadınlardır / وهن العاصيات للأزواج	Şiddetli olmayan ve işkence içermeyen dövme / وضربهن هو أن يكون غير مبرح ولا ناهك ⁶⁹
Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr (ö. 774/1373)	Kadının kocasına büyük-lük taslaması, emrini yerine getirmeyerek ona karşı çıkması, ondan buğz etmesi / هي المُرْتَفَعَة عَلَى زَوْجِهَا التَّارِكَة لِأَمْرِهِ الْمُعْرَضَة عَنْهُ الْمُبْغِضَة لَهُ	Şiddetli olmayan dövme / فَلَكُمْ أَنْ تَضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبْرَحٍ ⁷⁰

⁶³ Ebü Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, nşr. Hişâm Semîr el-Buhârî (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003), 5/170-172.

⁶⁴ Nâsirüddîn Ebü Saîd (Ebü Muhammed) Abdullâh b. Ömer el-Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, haz. Muhammed Abdurrahman el-Maraşlî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî-Müessesetü't-Târihi'l-Arabî, tr.), 2/73.

⁶⁵ Ebü'l-Berekât Abdullah b. Ahmed en-Nesefî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, nşr. Yûsuf Ali Bedyevî (Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1998), 1/355.

⁶⁶ Nisâbü'rî, *Garâ'ibü'l-Kur'ân*, 2/410.

⁶⁷ Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed, *et-Teshîl li-'ulûmi't-tenzîl*, nşr. Muhammed Sâlim Hâşim (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995), 1/188.

⁶⁸ Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Hâzin, *Lübâbü't-te'vîl fi me'âni't-tenzîl*, nşr. Abdüsselâm Muhammed Ali Şâhîn (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004), 1/370-371.

⁶⁹ Ebü Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *Tefsîru'l-bahri'l-muhîd*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Mu'avviz (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993), 3/251-252.

⁷⁰ Ebü'l-Fidâ İsmâ'îl b. Ömer b. Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*, thk. Mustafâ es-Seyyid Muhammed vd. (Kahire: Müessesetü Kurtuba, 2000), 4/24, 26-27.

Ebû Hafs Sirâcüddîn İbn Âdil (ö. 775/1374)	Kocaya karşı çıkma ve ona muhalefet etme / فهو مغصبة الرَّوْح، وَخَالَفَتْهُ	Şiddetli olmayan, çirkinleştirilmeyen dövme / ضرباً غَيْرُ مُبْرَحٍ، وَلَا شَائِنٍ ⁷¹
--	--	--

Nizâmüddîn en-Nisâbü'rî *darb* ifadesinin ise dövme anlamına geldiğini belirttikten sonra, “kadınları dövmeyiniz”⁷² hadisine istinaden kadınları dövmemenin dövmekten daha hayırlı olduğunu vurgular.⁷³ Müfessir Hâzin (ö. 741/1341) mezkûr ayeti açıklarken bir takım rivayetlere yer verir ve bu rivayetlere istinaden de kadınları dövmemenin daha evla olduğunu vurgular. Hâzin’e göre şayet dövme ihtiyacı varsa bu terbiye etme maksatlı olmalı, şiddetli bir şekilde yapılmamalı, beden farklı yerlerine vurulmalı, tek noktaya vurulmamalı, güzellik yeri olması hasebiyle yüze vurmaktan da sakınılmalı ve on vuruşun üstüne çıkmamalıdır.⁷⁴ Ebû Hayyân el-Endelüsî *nuşûz*un kadının yaratılış bakımından kocasından üstün olmaya çalışması ve ona hâkim olmaya girişmesi, koku sürülmemesi, onu kendinden men etmesi, ona daha önce hazırlandığı gibi hazırlanmaması, ondan tiksilmesi, evde onunla aynı yerde oturmaması, onunla aynı yerde ikamet etmemesi, kendisinden faydalanmasına engel olması şeklinde anlamlara geldiğine dair görüşlere yer verir. Tüm bu görüşlerin de birbirine yakın görüşler olduğunu vurgular. Şiddetli olmayan dövmenin ise kemik kırılmayan, uzuvlarda tahribat oluşturmayan ve yüze vurulmayan dövme olarak açıklar.⁷⁵ İbn Kesîr fakihlere göre bu dövmenin kemik ve uzuvların kırılmadığı, herhangi bir izin görülmediği dövme olması gerektiğini belirtir.⁷⁶

9. IX/XV. Asır Tefsirlerinde Nuşûz ve Darb

Müfessir	Nuşûz	Darb
Ebû Zeyd es-Se‘âlibî (ö. 875/1471)	Kadının kocasına karşı büyüklük taslaması ve ona hâkim olmaya çalışması / أَنْ تَتَعَوَّجَ الْمَرْأَةُ، وَيَرْتَفِعَ خُلْفُهَا، وَتَسْتَعْلِيَّ عَلَى رَوْجِهَا	Şiddetli olmayan terbiye etme amaçlı olan ki o da kemiğin kırılmadığı, yaralama ve çirkinleştirmenin bulunmadığı dövme / ضَرْبُ الْأَدْبِ غَيْرُ الْمُبْرَحِ، وَهُوَ الَّذِي لَا يَكْبِيرُ عَظْمًا، وَلَا يَشِيئُ جَارِحَةً ⁷⁷
Ebû'l-Hasen el-Bikâî (ö. 885/1480)	Kadının Allah’ın kendisine verdiği mertebenin üzerine çıkması ve Allah’ın erkeğe verdiği haklara	Şiddetli olmayan terbiye etme amaçlı olan dövme / ضرب تَأْدِيبٍ غَيْرِ مَبْرَحٍ ⁷⁸

⁷¹ Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Nûriddîn Alî b. Âdil, *el-Lübâb fî ‘ulûmi’l-kitâb*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd- Ali Muhammed Mu‘avviz (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1998), 6/363, 365.

⁷² Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 42; İbn Mâce, “Nikâh”, 51.

⁷³ Nisâbü'rî, *Garâ’ibü’l-Kur’ân*, 2/410.

⁷⁴ Hâzin, *Lübâb*, 1/370-371.

⁷⁵ Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *Tefsîru’l-bahri’l-muhîr*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Mu‘avviz (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1993), 3/251-252.

⁷⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘azîm*, 4/24, 26-27.

⁷⁷ Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Muhammed es-Se‘âlibî, *el-Cevâhirü’l-hisân fî tefsîri’l-Kur’ân*, thk. Şeyh Ali Muhammed Müavviz v.dğr. (Beyrut: İhyâu’t-Turâsi’l-Arabî, 1997), 2/229-230.

⁷⁸ Ebû'l-Hasen İbrâhîm b. Ömer el-Bikâî, *Nazmü’d-dürer fî tenâsübi’l-âyât ve’s-süver*, thk. Muhammed Azîmüddîn - M. Habîbullah el-Kâdirî (Kahire: Dâru’l-Kütübi’l-İslâmî, ts.), 5/270-271.

	karşı isyan etmesi / ترفعهن عليكم عن الرتبة التي أقامهن الله بها، وعصيانهن لكم فيما جعل الله لكم من الحق	
--	--	--

10. X/XVI. Asır Tefsirlerinde Nuşûz ve Darb

Müfessir	Nuşûz	Darb
Ebü'l-Meâlî Muînüddîn el-Îcî (ö. 905/1500)	Kadınların kocalarına isyan etmeleri / عصيانهن على أزواجهن	Şiddetli olamayan dövme / ضرباً غير شديد ⁷⁹
Celalüddîn el-Mahallî (ö. 864/1459) - Celâlüddîn es-Süyûtî (ö. 911/1505)	Size isyan edecekleri hususunda alametlerin ortaya çıkması / عصيانهن لكم بأن ظهرت أمارته	Şiddetli olmayan dövme / ضرباً غير مبرح ⁸⁰
Şafîî fakihî Hatîb eş-Şirbînî (ö. 977/1570)		Yaralamayan, yüze vurulmayan ve öldürmeye teşebbüs edilmeyen dövme / إن أفاد الضرب وإلا فلا يضرب / كما لا يضرب ضرباً مبرحاً ولا وجهاً ولا مهالك ⁸¹
Ebüs-suûd Efendî (ö. 982/1574)	Kadının kocasına isyan etmesi ve ona itaat etme konusunda kendini büyük görmesi / عصيانهن وترفعهن عن مطاوعتكم	Şiddetli olmayan, çirkinleştirmeyen dövme / ضرباً غير مبرح ولا شأن ⁸²
Zeydî müfessir Muhammed Ali b. el-A'kam (ö. 999/1591)	Kadının kocasına isyan etmesi, ona hükmetmeye çalışması, yatak çağrı-sına icabet etmemesi ve onun izni olmadan evden çıkması / عصيان المرأة الزوج والاستعلاء عليه، وأن لا تجيبه إلى فراشه، أو تخرج من بيته بغير إذنه	Şiddetli olmayan, kemik kırmayan ve yüze vurulmayan dövme / يجب أن يكون ضرباً غير مبرح لا يجرحها ولا يكسر لها عظماً ويتجنب الوجه ⁸³

11. XI/XVII ile XIII/XIX. Asırlardaki Tefsirlerde Nuşûz ve Darb

Müfessir	Nuşûz	Darb
Şîî müfessir Feyz-i Kâşânî (ö. 1090/1679)	Kadının kendini büyük görerek kocaya itaat etmemesi, ona isyan etmesi / طاعتكم وعصيانهن ترفعهن عن لكم	Eti yarmayacak, kemikleri kırmayacak düzeyinde şiddetsiz olan dövme / ضرباً غير شديد لا يقطع لحمًا ولا يكسر عظماً ⁸⁴

⁷⁹ Ebü'l-Meâlî Muînüddîn Muhammed b. Abdurrahmân el-Îcî, *Câmi'u'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'an*, Abdulhamid el-Handevî (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004) 1/354.

⁸⁰ Celâlüddîn Muhammed b. Ahmed el-Mahallî - Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *Tefsiru'l-Celâleyn* (Beyrut: Mektebetu Lübnan, 2003), 84.

⁸¹ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-i'âne 'alâ ma'rifeti ba'zı me'âni kelâmi rabbine'l-hakîmi'l-habîr* (Kahire: Matba'atü Bûlâk, 1285), 1/300.

⁸² Muhammed b. Muhammed Ebüssuûd Efendî, *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâyâ'l-Kur'âni'l-kerîm* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 2/174.

⁸³ Ahmed b. Ali b. Muhammed el-A'kam, *Tefsiru'l-A'kam*, (San'a: Dâru'l-Hikmetü'l-Yemaniyye, ts.) 1/112.

⁸⁴ Mollâ Muhsin Muhammed b. Şâh Murtazâ el-Kâşânî, *Tefsiru's-sâfi*, thk. Şeyh Hüseyin el-A'lamî (Tahran: Mektebet's-Sadr, 1379), 1/448-449.

Müfessir	Nuşûz	Darb
Hâşim b. Süleymân el-Bahrânî (ö. 1107/1696)	Kadının yatak çağrısına isyan etmesi / و ذلك إن نشزت المرأة عن فراش زوجها	Şiddetli olmayan dövme / ضربها 85 ضربا غير مبرح
İsmâil Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725)	İsyan etmek ve itaat etme konusunda büyükmek / تظنون عصيانهن وترفعهن عن مطاوعتكم	Şiddetli olmayan, çirkinleştirmeyen, bir yerini kırmayan ve yaralamayan dövme / غير مبرح ولا 86 شائن ولا كاسر ولا خادش

Müfessir	Nuşûz	Darb
İbn Acîbe (ö. 1224/1809)	Kocaya itaat etme konusunda büyükmek ve ona isyanda bulunma / ترفعهن عن طاعة أزواجهن وعصيانهن	Acı vermeyen, çirkinleştirmeyen dövme / فاضربوهن ضرباً غير مؤلم ولا 87 شائن
Muhammed Senaallah el-Mazharî (ö. 1225/1810)	Kadının kocaya karşı kibirlenmesi ve ona isyan etmesi / عصيانهن وتكبرهن	Şiddetli olmayan, yarmayan dövme / ضربا غير مبرحا أي غير شاق 88
Ahmed b. Muhammed es-Sâvî (ö. 1241/1825)	Kocanın emrettiklerine karşı isyan etme / عصيانهن لكم أي فيما تأمرهن به	Şiddetli olmayan dövme yani kemiklerin kırılmadığı ve yarılmaların olmadığı ve غير مبرح أي وهو الذي لا يكسر عظماً، ولا يشين جراحة 89
Ebû Abdillâh Muhammed eş-Şevkânî (ö. 1250/1834)	Kadının kocasına isyan etmesi / استعصت على بعلها	Şiddetli olmayan dövme / ضرباً 90 غير مبرح
Şihâbüddîn Mahmûd el-Âlûsî (ö. 1270/1854)	İtaat etme konusunda büyükmek, kocalarına isyan etme / ترفعهن عن مطاوعتكم وعصيانهن لكم	Şiddetli olmayan dövme / ضرباً غير 91 مبرح

12. XIV/XIX-XX. Asır Tefsirlerinde Nuşûz ve Darb

Müfessir	Nuşûz	Darb
Muhammed Siddîk Hân el-Kannevcî (ö. 1307/1890)	İsyan etmek / العصيان	Şiddetli olmayan, çirkinleştirmeyen dövme / ضربا غير مبرح ولا 92 شائن

⁸⁵ Hâşim b. Süleymân el-Bahrânî, *el-Burhân fî tefsîri'l-Kur'an*, (Beyrut: Müessesetü'l-A'lamî, 2006), 2/221.

⁸⁶ İsmâil Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, tr.), 2/202.

⁸⁷ Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Mehdi el-Hasenî eş-Şâzelî, *el-Bahrü'l-medîd fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2002), 2/59.

⁸⁸ Muhammed Senâ el-Hanefî el-Nakşibendî el-Mazharî, *Tefsîru'l-mazharî*, Ahmet İzzu İnaye (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2004), 2/311-312.

⁸⁹ Ahmed b. Muhammed es-Sâvî, *Hâşiyetü's-Şâvî 'alâ Tefsîri'l-Celâleyn*, thk. Abdullah el-Minşâvî (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2011), 1/285.

⁹⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-kadir el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min 'ilmi't-tefsîr*, thk. Abdurrahman Umeyre (Beyrut: Dâru'l-Marife, 2007), 295.

⁹¹ Ebû's-Senâ Mahmûd b. Abdillâh el-Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-'Azîm ve's-seb'i'l-mesânî* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.), 5/24-25.

Cemâlüddîn b. Muhammed el-Kâsımî (ö. 1332/1914)	İsyan ederek, kötü davranarak emirlere karşı kibirlenme / عصيانهن وسوء عشرتهن وترفعهن عن مطاوعتكم	Şiddetli olmayan, yani içinde yarılma bulunmayan dövme / ضربا غير مبرح، أي شديد ولا شاق ⁹³
Muhammed Abduh (ö. 1323/1905) ile M. Reşîd Rızâ (ö. 1354/1935)	Büyüklenerek kocasının haklarını yerine getirmeyen, böylece kocanın reisliğinin üzerine çıkan kadın / فالمرأة التي تخرج عن حقوق الرجل قد ترفعت عليه وحاولت أن تكون فوق رئيسها	Şiddetli olmayan, acı vermeyen dövme / وأما الضرب فاشترطوا فيه أن يكون غير مبرح ⁹⁴
Konyalı Mehmed Vehbi Efendi (ö. 1369/1949)	Hatunun zevcesine buğuzla ve sözünü dinlememekle zevci üzerine tekebbür etmesi	Dövmek ve bu dövme kırk değnekten az, helak olmaması için bedeninin farklı yerlerine vurulmalı ⁹⁵
Ahmed Mustafa el-Merâgî (ö. 1371/1952)	Kocaya karşı isyan edip büyüklenen, hoşnut kalınacak kadar evlilik haklarını yerine getiremeyen kadın / وتخافون ألا يقمن بحقوق الزوجية على الوجه الذي ترضونه	Şiddetli ve eza vermeyen dövme / الضرب غير مبرح : أي غير مؤذي إيذاء شديدا ⁹⁶
Mevlanâ Muhammed Ali (ö. 1371/1951)	Kadının kocasına isyan etmesi veya karşı gelmesi	Hafifçe dövmek. Uzlaşmayan kadına yönelik olan bu ceza, ruhsat değil, azimettir. ⁹⁷
Ömer Rıza Doğrul (ö. 1371/1952)	Serkeşlik	Dövmek ⁹⁸
Elmalılı Muhammed Hamdi (ö. 1361/1942)	Kadının kocasına kafa tutup isyankâr bir vaziyet alması ve güya bununla da kendisini ondan yüksek farz edip ona itaati refetmesi	Hafifçe ve şeyn âver olmayacak/kusur bırakmayacak kadar dövmek ⁹⁹
Abdurrahman b. Nasır es-Sa'dî (ö. 1376/1957)	Sözlü ve fiili olarak isyan etmek suretiyle kocaya karşı diklenme / ارتفاعهن عن طاعة أزواجهن بأن تعصيه	Şiddetli olmayan dövme / ضربها / ضربا غير مبرح ¹⁰⁰

⁹² Muhammed Sıddık Bahâdır Hân b. Hasen b. Alî el-Kannevcî, *Fethu'l-beyân fî makâşidi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. İbrahim el-Ensârî (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1996), 2/106-108.

⁹³ Muhammed Cemâlüddîn el-Kâsımî, *Mehâsinü't-te'vil*, nşr. Muhammed Bâsil Uyûnüssûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 3/98-99.

⁹⁴ Muhammed Reşîd Rızâ, *Tefsîru'l-menâr/Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Hakîm* (Kahire: el-Heyetü'l-Mısıriyye li'l-Kitâb, 1990), 5/59-62.

⁹⁵ Konyalı Mehmed Vehbi Efendi, *Hulâsatü'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân* (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1991), 3/912-913.

⁹⁶ Ahmed Mustafa el-Merâgî, *Tefsîrü'l-Merâgî* (Mısır: Mektebetü ve Matabatu Musatafa el-Bânî el-Halebî, 1946), 5/26, 28-30.

⁹⁷ Mevlanâ Muhammed Ali, *İslam Dini*, çev. Ömer Aydın (İstanbul: İşaret Yayınları, 2007), 631-632.

⁹⁸ Reşîd Rızâ, *Tefsîru'l-menâr*, 5/59-62.

⁹⁹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili* (İstanbul: Yenda Dağıtım, 2001), 3/6-7.

¹⁰⁰ Abdurrahman b. Nasır es-Sa'dî, *Tefsîrü'l-kerîmi'r-rahmân fî tefsîri kelâmi'l-mennân* (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1998), 142.

	بالقول أو الفعل	
Hasan Basri Çantay (ö. 1384/1964)	Şerde ve serkeşlikte erkeği yıldırان kadın	Dövme ¹⁰¹
Seyyid Kutub (ö. 1386/1966)	Dik başlı ve isyankâr kadın / فالناشز تبرز وتستعلي بالعصيان والتمرد	Dövmek terbiye etmek içindir / أن يكون ضرب تأديب ¹⁰²
Ömer Nasuhi Bilmen (ö. 1391/1971)	Serkeşlik/itaatsizlik	Hafifçe, eziyet vermeyecek şekilde (dövme) ¹⁰³
Muhammed Tâhir İbn Aşûr (ö. 1393/1973)	Kadının kocasından hoşlanmaması / الكراهية للزوج	Dövme/فأذن للزوج بضرب امرأته ¹⁰⁴
Muhammed Ebû Zehre (ö. 1394/1974)	Aile hayatını sürdürülmesinde kocaya itaat etmesi gerektiği yerlerde isyan etmesi / خروج الزوجة عما توجه الحياة الزوجية من طاعة الزوجة لزوجها	Şiddetli olmayan, çirkinleştirmeyen dövme / أن يكون غير مبرح ¹⁰⁵ وان يكون غير مشين
Ebü'l-A'lâ el-Mevdûdî (ö. 1399/1979)	İsyankâr, kocaya itaat etmeyen ve onun haklarını korumayan kadın	Dövme ¹⁰⁶

Tefsîrü'l-Menâr'da sebebi yüz çevirme ve kendini üstün görme olan her türlü isyan ve karşı gelmenin *nuşûz* ifadesine dâhil olduğu vurgulanır. Kadının *darb* edilebileceği bağlamında dövmenin meşru oluşunu kabullenemeyen ve Batı mukallidi olarak nitelendirilen bir çevrenin varlığına dikkat çekilir. Bu kimselere yönelik olarak kadını dövmenin meşru olduğunu ve bunun akla ve fitrata aykırı olmadığını ileri sürülür. Bu yüzden de *darb* ifadesini te'vil etmeye ihtiyacın bulunmadığını savunur. Zira çevrenin bozulması ve bozuk ahlakın iyiden iyiye yaygınlaştığı durumlarda bu uygulamaya ihtiyaç duyulacağı vurgulanır. Bununla birlikte ihtiyaç duyulmadığı durumlarda da kadını dövmekten sakınılması gerektiği üzerinde durulur.¹⁰⁷

Mevlana Muhammed Ali, dövmenin uzlaşmaya yanaşmayan kadına yönelik ruhsat olmayan azimet bir ceza olduğunu vurgular.¹⁰⁸ Doğrul kocanın karısını serkeşlik göstermesi mukabilinde dövabiliyor olmasını, kadının kocasının istemediği bir adamın ziyaretini kabul ettiğine ilişkin rivayete atıfta bulunarak kadının büyük bir kabahat işlemiş olmasıyla izah eder. Bu dövmenin de iz bırakmayacak şekilde misvakla olması gerektiğini ifade eder. Ayetteki dövmenin kabul edilebilir olduğunu göstermek için de bugün modern dünyada dahi böylesi tahrik edici durumların kanlı cinayetlerle

¹⁰¹ Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakîm Meâl-i Kerîm* (İstanbul: Elif Ofset, 1990), 1/126.

¹⁰² Seyyid Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'an* (Kahire: Dâru's-Şürûk, 2003), 2/653-

¹⁰³ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsîri* (İstanbul: Sentez Yayınevi, 1996), 2/586-587.

¹⁰⁴ İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 5/41-44.

¹⁰⁵ Muhammed Ebû Zehre, *Zehretü't-tefâsîr* (Kahire, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, ts.), 3/1669-1671.

¹⁰⁶ Ebü'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, çev. Muhammed Han Kayani vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996) 1/3256-357.

¹⁰⁷ Reşîd Rızâ, *Tefsîru'l-menâr*, 5/59-62.

¹⁰⁸ Ali, *İslam Dini*, 631-632.

sonuçlandığına dikkat çeker. Hal böyleyken Müslümanların böylesi, kışkırtıcı durumların karşısında dahi soğukkanlılıklarını korumalarının ve hislerini dizginlemelerinin gerektiği istenmiştir.¹⁰⁹

Elmalılı, kocasına isyan etmesi, koku sürünmemesi, kocasını kendinden menetmesi, daha önce kocasına yaptığı muameleyi değiştirmesi, kocasından hoşlanmaması ve kocasıyla aynı meskende ikamet etmekten imtina edip hoşlanmadığı başka bir yerde ikamet etmesi gibi anlamlarında *nuşûz* kapsamında olduğuna dair nakillere de atıfta bulunur ve tüm bu manaların az çok birbirine yakın olduğunu vurgular.¹¹⁰

Seyyid Kutub *darb* ifadesini dövme olarak açıkladıktan sonra bu dövmenin öç alma, sadist duyguları tatmin etme, acı çektirme, kadının onurunu kırma ve kişiliğini hırpalama için olmaması gerektiğini vurgular. Bu dövmenin, terbiye edicinin sevecen duygularına eşlik eden bir uslandırmayla sınırlı olduğunu belirtir. Kutub, dövme emrinin meşruiyetini temellendirmek için bazı gerekçelerden bahseder. Ancak bu gerekçelerden en ilginç olanı şudur: Bazı kadınlar kendilerini pazu gücüyle alt eden erkeklerin otoritesine sığınmak istemekte ve gücünü bu yolla kanıtlayan erkeklerin eşleri olmaktan hoşlanmaktadırlar. Bu dövme emrinin, işte böylesi kadınları hizaya getirebilmek ve aile kurumunun barış ve güvenliğini sağlayabilmek için gerekli olabileceği bir önlem olduğu ifade edilmiştir.¹¹¹

İbn Âşûr kadının dövülmesine ilişkin iznin onu ıslah etmek için verildiğini ve dövmede kocanın haddini aşması halinde saldırgan kabul edileceğini belirtmiştir.¹¹² Mevdûdî, Hz. Peygamber'in kadının dövülme iznini istemeyerek verdiğini ve bundan hoşlanmadığını dile getirir. Çünkü dövülmeden hatalarını düzeltemeyen kadınların bulunduğunu ve kadın dövülürken de vahşice yüzüne vurulmasını ve vücutta yara izi bırakacak şeyle vurmayı kesinlikle yasakladığını vurgular.¹¹³

13. XV/XX-XXI. Asır Tefsir ve Meâllerinde Nuşûz ve Darb

Müfessir	Nuşûz	Darb
Muhammed Cevâd Muğniyye (ö. 1400/1979)	Evlilik hukukunu yerine getirmekten imtina etme / الامتناع عن القيام بحقوق الزوجية	Sadistilik ve intikamla değil, terbiye ve vazgeçirme maksadıyla dövme / ضربها ضربا خفيفا للزجر والتأديب، لا للتشفي والانتقام ¹¹⁴
Muhammed İzzet Derzeze (ö. 1404/1984)	İsyan ve başkaldırı / عصيانهم وتمردهن	Dövme / فإذا استمر التشوز جاز له ضربها ¹¹⁵
Şîi müfessir Muhammed Hüseyin Tabâtabâi (ö. 1402/1981)	Kocaya karşı gelmek, kafa tutarak itaat etmeye yanaşmamak/ العصيان والاستكبار عن الطاعة	Dövme / فإن لم تنفع فالضرب ¹¹⁶
Abdülbaki Gölpinarlı (ö. 1402/1982)	Serkeşlik	Dövme ¹¹⁷
Osman Nebioğlu (ö. 1409/1988)	Serkeşlik	Cezalandırmak ¹¹⁸

¹⁰⁹ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu* (İstanbul: Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık ve Kâğıtçılık, 1955), 1/161-162.

¹¹⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 3/6-7.

¹¹¹ Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, 2/653-654.

¹¹² İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 5/41-44.

¹¹³ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 1/3256-357.

¹¹⁴ Muhammed Cevâd Muğniyye, *Tefsîru'l-kâşif* (Beyrut: Dâru'l-Envâr, ts.), 2/317-318.

¹¹⁵ Muhammed İzzet Derzeze, *et-Tefsîru'l-hadîs* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2000), 8/103-105.

¹¹⁶ Muhammed Hüseyin Tabâtabâi, *el-Mizân fi tefsîri'l-Kur'an* (Beyrut: Müessesetü'l-A'lamî, 1997), 4/353.

¹¹⁷ Bk. Abdülbaki Gölpinarlı, <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=4 &ayet=34> (Erişim 03 Temmuz 2021).

Reşad Halife (ö. 1410/1990)	Kadının isyanı	Dövme ¹¹⁹
Muhammed Esed (ö 1412/1992)	Kötü niyet	Dövme ¹²⁰
Muhammed Mütevellî eş-Şa‘râvî (ö. 1418/1998)	Büyükleme ve yüksel-me / من تريد أن تتعالى وتوضع في مكانة عالية	Şiddetli olmayan dövme. Bu dövme, kan akmayan ve kemik kırılmayan ve hakka uygun olan dövme manasına gelir / ضربا غير مبرح، ومعنى: غير مبرح أي ألا يسيل دما أو يكسر عظما ويتابع الحق ¹²¹
Muhammed Hamidullah (ö. 1423/2002)	Aldatma	Dövme ¹²²
Muhammed Abid el-Câbirî (ö. 1431/2010)	Kocaya üstünlük sağlama ve ondan hoşlan-mama / من استعلائهن عليكم وكرهتهن لكم	Şiddetli olmayan (şefkatle) dövme / ضربا غير مبرح بلطف ¹²³
Zeki Duman (ö. 1434/2013)	Kocaya itaat etmemek, başkaldırmak, isyan etmek ve dikleşmek	Dövme ¹²⁴
Salih Akdemir (ö. 1435/2014)	Dik kafalılık ve şirretlik	İz bırakmayacak şekilde hafifçe dövme ¹²⁵
Yaşar Nuri Öztürk (ö. 1437/2016)	Sadakatsizlik ve iffetsizlik	Evden çıkarmak, buldukları yerden başka bir yere göndermek. ¹²⁶
Hasan Elik- Muhammed Coşkun	Aile yuvasını yıkacak ölçüde sorumsuzca davranışlar sergileyen kadın	Te'dip etmek. ¹²⁷
Hüseyin Atay	Hırçınlık	Cinsel ilişkiye girmek ¹²⁸
Edip Yüksel	İffetlerinden endişe duyulan kadın	Çıkarmak ¹²⁹
Süleyman Ateş	Kocasının sözünü dinlemeyen ve	Hafif dövme ¹³⁰

¹¹⁸ Derveze, *et-Tefsîru 'l-hadîs*, 8/103-105.

¹¹⁹ Bk. Reşad Halife, <https://acikkuran.com/4/34> (Erişim 03 Temmuz 2021).

¹²⁰ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, çev. Cahit Koçtak-Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 1999), 1/143-144.

¹²¹ Muhammed Mütevellî eş-Şa‘râvî, *Tefsîru 'ş-Şa‘râvî* (Kahire: Dâru Ahbârî'l-Yevm, 1991), 4/2199, 2202.

¹²² Muhammed Hamidullah, *Aziz Kur'an*, çev. Abdulaziz Hatip – Mahmut Kanık, ed. Ahmet Baydar (İstanbul: Beyan Yayınları, 2000), 231.

¹²³ Muhammed Abid el-Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ani'l-Hakîm* (Beyrut: Mekezu Dirâsâtî'l-Vahdeti'l-Arabiyye, 2009), 3/221-222.

¹²⁴ M. Zeki Duman, *Beyânu'l-Hak* (Ankara: Fecr Yayınları, 2016), 2/1598-1599.

¹²⁵ Salih Akdemir, *Son Çağrı Kur'an* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 83.

¹²⁶ Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meâli (Türkçe Çeviri)* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2000), 83. Ömer Özsoy'un verdiği bilgilere göre 1993 baskısında *darb* ifadesi dövme şeklinde tercüme edilmiştir. Bk. Ömer Özsoy, *Kur'an ve Tarihsellik Yazıları* (Ankara: OTTO, 2015), 175.

¹²⁷ Hasan Elik - Muhammed Coşkun, *Tevhid Mesajı* (İstanbul: MÜ? İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, 2015), 248-249.

¹²⁸ Hüseyin Atay, *Kur'an Türkçe Çevirisi* (Ankara: Atay Yayınları, 2013), 83. 1995 yılında SEK yayımları tarafından neşredilen baskıda ise “darb”ı uslandırma olarak açıklanmıştır. Bk. Özsoy, *Kur'an ve Tarihsellik Yazıları*, 174.

¹²⁹ Edip Yüksel, *Mesaj Kuran Çevirisi* (İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2014), 95. Edip Yüksel 1997'de sınırlı sayıda bastığı ön çalışmasında bu ifadeye aynı anlamı vermiştir.

	dırdırıyla evde huzur bırakmayan ve huysuz kadın	
Hamdi Döndüren	Serkeşliğinden yılma	Dövme ¹³¹
Diyanet – Kur’an Yolu	Evlilik hukukuna başkaldırı ve meşru aile düzenini bozma	Dövme ¹³²
M. Sait Şimşek	Kocasına karşı kendini üstün gören, ona üstünlük taslayan, itaat-siz, kocasından başka bir erkekte gözü olan kadın	İncitici olmayan ve yüze vurulmayan bir dövme. ¹³³
Ahmet Tekin	Kafa tutup, başına buyruk hareket ederek, kurulu aile düzenini bozan ve şiddete baş-vuran	Kaba yerlerine, hafifçe iz bırakmayacak, incitmeyecek şey-lerle vurma ¹³⁴
Bayraktar Bayraklı	Serkeşlik	Evden uzaklaştırmak ¹³⁵
Mehmet Okuyan	Geçimsizlik	(Kısa süreli yanından) uzak-laştırmak ¹³⁶
Mustafa Çavdar	Hayâsız	Serbest bırakma ¹³⁷
Ali Rıza Safa	Karşı gelmek	Göndermek ^{138,,}
Erhan Aktaş	Hırçınlık	Bir süre ayrılık ^{139,,}
Mustafa İslamoğlu	Sadakatsizlik ve ailede geçimsizlik odağı	Geçici bir süre ayırma ¹⁴⁰
Süleymaniye Vakfı	Boşanıp gidecek kadın	Rahat bırakma ¹⁴¹
Hakkı Yılmaz	Kadının dikleşmesi, kendini bulunduğu konumdan daha üst bir konumda görmesi, bedenen zayıf ve cinsel yönden savunmamız olmasına rağmen kendini güçlü ve cinsel taciz ve tecavüzdten koruyabilir sayması, bu konuda kendisini erkek seviyesine çıkar-ması	Baskı yapma, sürgüne gönderme ve dövme ¹⁴²
İhsan Eliaçık	Kadından kaynaklanan şiddetli geçimsizlik	Bir müddet ayrılma, ayrı kalma (boşanma değil) ¹⁴³

¹³⁰ Süleyman Ateş, *Kur’an-ı Kerîm Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuk Neşriyat, ts.), 2/71.

¹³¹ Hamdi Döndüren, *İnsanlığa Son Çağrı Kur’ân-ı Kerîm* (İstanbul: Yeni Şafak, 2003), 1/153.

¹³² Hayrettin Karaman vd., *Kur’an Yolu* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 2/59-61.

¹³³ Mehmet Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2012), 1/502-503.

¹³⁴ Ahmet Tekin, *Kur’an’ın Anlaşılmasına Doğru Tefsiri Meal* (İstanbul: Kelam Yayınları, 2019), 85.

¹³⁵ Bk. Bayraktar Bayraklı, <https://acikkuran.com/4/34>. (Erişim 03 Temmuz 2021).

¹³⁶ Mehmet Okuyan, *Kur’an Meâl-Tefsir* (İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2021), 83.

¹³⁷ Mustafa Çavdar, <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=4&ayet=34> (Erişim 03 Temmuz 2021).

¹³⁸ Ali Rıza Safa, Bk. <https://acikkuran.com/4/34>, (Erişim 03 Temmuz 2021).

¹³⁹ Erhan Aktaş, <https://acikkuran.com/4/34>, (Erişim 03 Temmuz 2021).

¹⁴⁰ Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’an* (İstanbul: Düşün Yayınları, 2012), 157-158.

¹⁴¹ Bk. <https://acikkuran.com/4/34>.

¹⁴² Hakkı Yılmaz, *Tebyînü’l-Kur’an İşte Kur’an* (İstanbul: İşaret Yayınları, 2010), 10/437-441.

Mustafa Öztürk	Dikbaşlılık ve hırçınlıkta yıldırma	Tokat atma ¹⁴⁴
----------------	-------------------------------------	---------------------------

Derveze, erkeğin kadın üzerinde yönetici olduğuna dikkat çekerek kadının terbiye edilme vazifesinin de erkeğe verildiğini belirtir.¹⁴⁵ Esed, kadının kötü niyetini de evlilik sorumluluğunu kasıtlı ve sürekli olarak ihmal etmesine işaret ettiğini vurgular. Dövme konusunda Hz. Peygamber’in kadınları dövme yasakladığını ve daha sonra Veda Haccı’nda gayri ahlaki davranışta bulunması halinde iz bırakmadan dövülebileceğini ifade ettiğini vurgular.¹⁴⁶

Câbirî, *darb* ifadesini dövmek olarak izah etse de açıklama kısmında bazı rivayetlere istinaden bu dövmenin kadınları korkutacak cinsten değil, dişleri fırçalama darbeleri türünden olduğunu belirtir. Bu itibarla da ayetteki *darb* ifadesinin yavaşça yapılacak yatak cilveleşmesi ve kadını cinsel ilişkiye teşvik edecek kışkırtıcı hareketler yapması şeklinde tuhaf bir manaya gelebileceğinden söz eder.¹⁴⁷ Duman, dövmenin bir müeyyide olduğunu, her yönetim biriminde haksızlık edene, görev ve sorumluluklarını yerine getirmeyene, yasalara uymamakta ısrar edene ve düzeni bozmaya çalışanlara uyarı ve nasihatten sonra koca tarafından uygulanması gereken nihai bir tecziye yöntemi olduğunu vurgular.¹⁴⁸

Yüksel, *darb* ifadesinin kendisinden türediği “darabe” kelimesinin Kur’an’da geçtiği bağlama göre “seyahat etme”, “dışarı çıkma”, “dövme”, “ortaya koyma” vb. birçok manaya geldiğini, ancak bu ayette *darb* ifadesine dövme anlamının verilmesinin yanlış olduğunu savunur.¹⁴⁹ Bunun yanında Özsoy’un verdiği bilgilere göre 1997’de sınırlı sayıda bastığı ön çalışmasında da *darb* ifadesine aynı anlamı vermiştir.¹⁵⁰ Bu arada Yüksel’in hocası Reşad Halife, *darb* ifadesine dövme anlamı vermiştir.¹⁵¹ Ateş, dövmenin bir uslandırma yolu olduğunu söyler ve son çare olarak ona başvurulması gerektiğini ifade eder. Kadını döverken de aşırıktan sakınmak, kamçı ve değnek gibi araç gereçlerin kullanılmaması, bedenin bir yerine değil, farklı yerlerine vurması gerektiğine ilişkin müfessirlerin sözlerine göndermede bulunur.¹⁵²

Döndüren, eşin dövülmesini bir çeşit disiplin ve eğitim amaçlı olup bedende iz bırakmayan bir davranıştan ibaret olduğunu vurgular ve kadını dövmemenin daha hayırlı olduğuna işaret etmek için Hz. Peygamber’in eşlerini dövmediğine dair bazı rivayetlere dikkat çeker.¹⁵³ Okuyan, açıklama kısmında *nuşûz* ifadesinin başka biriyle evlenme düşüncesiyle kadının bakışlarını kaldırması, başka biriyle evlilik arayışına girmesi, manasına geldiğini söyler. *Darb* ifadesinin ise “dayak atmak”, “dövmek” manasına gelmediğini, kısa süreli ayrılmak manasına geldiğini savunur. Hz. Peygamber’in hayatındaki örnekliğini ve Kur’an’daki bazı kullanımlarını gerekçe göstererek ayette *darb* ifadesinden kast edilen anlamın dövmek manasında olmadığını da gün gibi aşikâr olduğunu ileri sürer.¹⁵⁴

Süleymaniye Vakfı neşrettiği meâlde *nuşûz*, “boşanıp gidecek kadın”; *darb* ise “rahat bırakma” şeklinde meâllendirilmiştir. Buna mukabil aynı vakıf tarafından yayınlanan *Kur’an Işığında Doğru Bildiğimiz Yanlışlar* adlı eserde Abulaziz Bayındır meâlde yazılanların aksine, *nuşûz* ifadesini “gözü

¹⁴³ R. İhsan Eliaçık, *Nuzül Sırasına Göre Yaşayan Kur’an* (İstanbul: İnşa Yayıncılık, 2008), 797-798.

¹⁴⁴ Mustafa Öztürk, *Kur’an-ı Kerim Meali* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014), 118.

¹⁴⁵ Derveze, *et-Tefsîru’l-hadîs*, 8/103-105.

¹⁴⁶ Esed, *Kur’an Mesajı*, 1/143-144.

¹⁴⁷ Câbirî, *Fehmü’l-Kur’ani’l-Hakîm*, 3/221-222.

¹⁴⁸ Duman, *Beyânu’l-Hak*, 2/1598-1599.

¹⁴⁹ Yüksel, *Mesaj Kuran Çevirisi*, 95.

¹⁵⁰ Bk. Özsoy, *Kur’an ve Tarihsellik Yazıları*, 174.

¹⁵¹ Bk. <https://acikkuran.com/4/34>.

¹⁵² Ateş, *Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, 2/71.

¹⁵³ Döndüren, *İnsanlığa Son Çağrı*, 1/172-173.

¹⁵⁴ Okuyan, *Kur’an Meâl-Tefsir*, 83.

başkasına dikme anlamında fahişelik yaptığı açıkça belli olan kadın” olarak izah eder. Bu çerçevede *darb* ifadesinin de dövme anlamına geldiğini; zira Allah’ın kocaya, fahişelik yaptığı bilinen karısını yatakta yalnız bırakma ve dövme müsaadesi verdiğini belirtir.¹⁵⁵ Yılmaz, bu ayetin genel olarak koca ve kadın arasındaki ilişkileri değil, toplumdaki erkek ve kadınların arasındaki ilişkileri düzenlemekte olduğunu belirtir. Dolayısıyla ona göre burada kendisinden nuşûz sadır olan kadın sadece bir kocanın hanımı değil, toplumdaki diğer kadınlar da olabilir. Keza ona göre terbiye için bile olsa kocanın hanımı dövmesi Kur’an’a terstir.¹⁵⁶

İslamoğlu, açıklama kısmında ise “ille dövecekseniz ondan sonra dövün” demekte ve *darb* ifadesini bazı rivayetlere istinaden Kur’ân’daki anlamının dövme değil, boşanma tavsiyesi anlamına geldiğini belirtir.¹⁵⁷ Eliaçık, müfessirlerin *darb* ifadesini, iz bırakmayan, kemiklerini kırmayacak şekilde, herhangi bir uzvunu çirkinleştirmeden vb. şeklindeki dövme açıklamalarını dövme yumuşatma girişimi olarak değerlendirir ve böyle dövmecilik oyunu oynama” yerine kelimenin içeriğinde zaten var olan “bir müddet ayrılma, ayrı kalma” anlamını vermenin daha anlamlı olacağını savunur.¹⁵⁸ Öztürk, bu kapsamda *darb* ifadesinin dövme olarak anlamlandırıldığını; ancak dövme fiilinin sınırı hakkında belirsizlik bulunduğundan tokat atma çevirisinin daha isabetli olacağını belirtir. Ayrıca ayetteki emir kipinin mecburiyete değil, ruhsata işaret ettiğini belirtir.¹⁵⁹

Son olarak odağında bu ayetin, özellikle *darb* ifadesinin ele alındığı bir çalışmada *nuşûz* ifadesine “evlilik hukukuna riayet etmeyen, aile düzenine başkaldıran kadınlar” anlamı verilmiştir. *Darb* ifadesinin ise eşlerin bir süreliğine ayrı kalmaları anlamına uygun olarak bir süreliğine evden uzaklaşma anlamına geldiği savunulmuştur. Çalışma boyunca da *darb* ifadesinin dövme anlamına gelmediği temellendirilmeye çalışılmıştır.¹⁶⁰

Sonuç

Hiz. Peygamber ve sahabe döneminde Hiz. Peygamber’in *nuşûza* ilişkin bir açıklama yaptığı görülmezken sadece İbn Abbas’ın *nuşûzu* kadının kocasının üzerindeki hakkını önemsememesi ve ona itaat etmekten kaçınması olarak açıkladığı görülür. Buna mukabil kocanın *nuşûz* halinde karısını dövebileceğiyle ilgili olarak hem Hiz. Peygamber’den hem de Hiz. Ali ve İbn Abbâs’tan rivayetler nakledilmiştir.

Tabiîn ve tebe-i tabiînün yaşadığı hicri II. yüzyılda *nuşûza* üç anlamın verildiği görülür. Bu anlamlar kadının kocasından buğz etmesi, ona isyan edip aksi davranması ve ondan ayrılmak istemesi şeklindedir. Buna mukabil *darb* ifadesi ise şiddetli olmayan dövme olarak izah edilmiştir. Şiddetli olmayan dövme de genellikle çirkinleştirmeyen, kemiklerin kırılmadığı ve etin yarılmadığı dövme olarak açıklanmıştır. Klasik dönemde dikkat çeken önemli bir ayrıntı tabiîn müfessir Atâ’nın kadının dövülmesini mekruh olarak kabul etmesine rağmen ayetteki *darb* ifadesini yine de dövme anlamına geldiğini savunmasıdır.

III/IX-X. asırdan XV/XX. asırlarda *nuşûz*; kocaya itaatsizlik, ondan buğz edip tiksirmek, ona isyan edip ona üstünlük sağlamak, biri diğerinden tiksirmek, kadının erkeğin yatak çağrısına itaat etmemek, kadının kocasına muhalefet etmek, ona üstünlük sağlamak, kocadan rahatsız olma, ona itaat etmesi

¹⁵⁵ Abdulaziz Bayındır, *Kur’an Işığında Doğru Bildiğimiz Yanlışlar* (İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2014), 399-406.

¹⁵⁶ Yılmaz, *Tebyînü’l-Kur’an*, 10/437-441.

¹⁵⁷ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’an*, 157-158.

¹⁵⁸ Eliaçık, *Nuzûl Sırasına Göre Yaşayan Kur’an*, 797-798.

¹⁵⁹ Öztürk, *Kur’an-ı Kerim Meali*, 118.

¹⁶⁰ Zeynel Abidin Aydın, “Nisâ Suresinin 34. Ayeti Bağlamında Evlilik Hayatında Kadının Geçimsizliği Durumunda Uygulanacak Çözümlerden “Darb” a Dair”, *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12/27, 2017, 95-99.

gereken konularda isyan etmek, koku sürünmemek, kocanın kendisinden faydalanmasını engellemek, daha önceden erkeğin kendisinden zevk aldığı muameleleri değiştirmek, uyuşmazlık, ondan tatmin olmamak, kadının yaratılış açısından kocadan üstün olmaya çalışmak, kocaya hâkim olmaya girişmek, ona aksi davranmak, başkaldırmak, ona itaat etmemek, Allah'ın kocaya itaat etmesini emrettiği konularda ona isyan etmek, kadının şerli olması, kocaya karşı çıkmak, muhalefet etmemek, kocaya karşı büyüklük taslamak, kadının kendisine verildiği mertebenin üzerine çıkmaya çalışmak, kadının kocasının kendi üzerindeki hakları konusunda isyan etmek, kocanın üzerindeki haklarını küçümsemek, isyan edeceği konusunda emarelerin görünmesi, kadının yatak çağrısına başkaldırmak, kocaya karşı sesini yükseltmek, çağrısına icabet etmemek, istediklerini yerine getirmemek, hitabına boyun eğmemek, huzuruna çıktığında ayağı kalkmamak, ona kötü davranmak, kocaya karşı kibirlenip reisliğine galebe çalmak, kocaya isyan edip büyükmek, hoşnut olmayacak şekilde evlilik haklarını yerine getirmemek, başka biriyle evlilik arayışına girmek, serkeşlik, kocaya kafa tutmak, dikbaşı olmak, kocadan hoşlanmamak, kocanın haklarını korumamak ve gözünün başkasında olmak şeklinde izah edilmiştir.

Miladi XX asrın sonu ve XXI. asrın başlarında *nuşûza*, daha önceki yüzyıllardan farklı olarak evlilik hayatının sürdürülmesini engellemek, evlilik sorumluluğunu kasıtlı ve sürekli olarak ihmal etmek, kötü niyet taşımak, aldatmak, sadakatsizlik, iffetsizlik, hırçınlık, dırdırıyla evde huzuru kaçırmak, evlilik hukukuna başkaldırmak, ona üstünlük taslamak, başka erkekte gözü olmak, boşanıp gitmeye çalışmak, ailede geçimsizlik, şiddetli geçimsizlik anlamları da yüklenmiştir. Bu kapsamda mezkûr kelimeye verilen bu anlamlarla klasik dönemde verilen anlamlar arasında bir uyum söz konusudur.

Darb ifadesine ise XV/XX. asrın sonlarına kadar dövme, şiddetli olmayan dövme, kadını çirkinleştirmeyen dövme, kırıp dökmeden, can kaybına sebep olmadan, yaralamadan ve kemikleri kırmadan dövme, kadını yaralamayan, yüzüne vurulmayan ve etini yarmayan, işkenceye varmayan, şiddetli olmayan, yaralamayan, helake sebebiyet vermeyen, acı vermeyen, şiddetli olmayan, hafifçe, şeyn âver olmayan/kusur bırakmayan, acı çektirmeyen, kadının onurunu kırmayan ve onu hırpalamayan dövme anlamları verilir. Klasik dönemde Ebû Ubeyde, Ferrâ ve Ahfeş el-Evsat gibi dilci müfessirlerin ise *darb* ifadesi hakkında herhangi bir izah yapmadıkları da görülür.

Miladi XX. asrın sonlarında ve XXI. asrın başlarında da genel olarak *darb* ifadesi şiddetli olmayan ve hafifçe dövmek ve tokat atmak şeklinde izah edilmiştir. Bunun yanında cezalandırma, başka bir yere gönderme, cinsel ilişkiye girme, onunla oynaşma, çıkarmak, evden uzaklaştırma, kendinden uzaklaştırma, bir süre ayrılık, rahat bırakma, geçici bir süre ayırma ve bir müddet ayrılma, serbest bırakma gibi dövme dışında başka anlamlar da verilmeye başlanmıştır. *Darb* anlamı dışında anlam verenler de ağırlıklı olarak Batı'ya karşı seçmeci yaklaşanların arasında çıkmıştır. Bununla birlikte söz konusu yaklaşımı savunanlar da ağırlıklı olarak *darb* ifadesine dövme anlamı vermişlerdir. Nitekim bu yaklaşıma sahip olmasına rağmen kadının dövülmesini akla ve fitrata aykırı olduğu gerekçesiyle meşru görmeyenleri Batı mukallidi olarak suçlayanlar da olmuştur.

Klasik dönemden çağdaş dönemde XXI. yüzyılın sonuna kadar *darb* ifadesi istisnasız tüm tefsir ve meâllerde dövmek şeklinde izah edilirken *nuşûz* ifadesi de genel olarak kocaya karşı isyan ve itaatsizlik şeklinde açıklanmıştır. Hamidullah ile Yaşar Nuri Öztürk'le birlikte *nuşûz* ifadesine aldatma ve iffetsizlik anlamı yüklenmeye başlamıştır. Gerçi ondan önce Ömer Rıza Doğrul da *nuşûz* ifadesini açıklarken kendisinden *nuşûz* sadır eden kadını iffetsiz bir kadın gibi betimlemiştir. *Darb* ifadesine ise, yazılı kayıtlar dikkate alındığında, dövme dışında bir anlam yükleyen ilk meâl veya Kur'an tercümesi 1988 tarihinde Osman Nebioğlu tarafından kaleme alınmıştır. Burada *darb*, “cezalandırın” şeklinde meâllendirilmiştir. Ondan sonra 1997 yılında Edip Yüksel tarafından “çıkarmak”, 2000 yılında Yaşar Nuri Öztürk tarafından “Evden çıkarmak, buldukları yerden başka bir yere göndermek” olarak manalandırılmıştır. Dolayısıyla mezkûr ayetteki *darb* ifadesine dövme dışında anlam yüklenmesinin

hikâyesi tespit edebildiğimiz kadarıyla otuz üç yıllık bir maziye sahiptir. Ayrıca darb ifadesine yüklenen bu anlamlar, ayetlere verilen manaların yorumcudan muhataba, dönemin sosyo-kültürel şartlarından dini-siyasi beklentilerine kadar hemen her aşama ve unsurdan etkilenebileceği sonucuna da götürür.

Kaynakça

- Abdürrezzâk es-San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm. 3 Cilt. *Tefsîru Abdürrezzâk*. nşr. Mahmûd Muhammed Abduh. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999.
- Ahfeş el-Evsat, Ebû'l-Hasen Saîd b. Mes'ade. *Me'âni'l-Kur'an*. thk. İbrahim Şemseddîn. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2002.
- A'kam, Ahmed b. Ali b. Muhammed. *Tefsîru'l-A'kam*. San'a: Dâru'l-Hikmetü'l-Yemaniyye, ts.
- Akdemir, Salih. *Son Çağrı Kur'an*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Aktaş, Erhan. <https://acikkuran.com/4/34>. (Erişim 03 Temmuz 2021)
- Âlûsî, Ebû's-Senâ Mahmûd b. Abdillâh. *Rûhu'l-me'âni fî tefsîri'l-Kur'âni'l-'Azîm ve's-seb'i'l-mesânî*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Atay, Hüseyin. *Kur'an Türkçe Çevirisi*. Ankara: Atay Yayınları, 2013.
- Ateş, Süleyman. *Kur'an-ı Kerîm Tefsiri*. 6 Cilt. İstanbul: Yeni Ufuk Neşriyat, ts.
- Aydın, Zeynel Abidin, "Nisâ Suresinin 34. Ayeti Bağlamında Evlilik Hayatında Kadının Geçimsizliği Durumunda Uygulanacak Çözümlerden "Darb"a Dair", *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12/27, 2017.
- Bahrânî, Hâşim b. Süleymân, *el-Burhân fî tefsîri'l-Kur'an*. Beyrut: Müessesetü'l-A'lamî, 2006.
- Bayındır, Abdulaziz. *Kur'an Işığında Doğru Bildiğimiz Yanlışlar*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları. 2014.
- Bayraktar, Bayraklı. <https://acikkuran.com/4/34>. (Erişim 03 Temmuz 2021).
- Begavî, Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd. *Me'âlümü't-tenzîl*. nşr. Muhammed Abdullah en-Nemr vd. 8 Cilt. Riyad: Dâru Taybe, 1409-1412.
- Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer. *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*. haz. Muhammed Abdurrahman el-Maraşlî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî-Müessesetü't-Târîhi'l-Arabî, tr.
- Bikâ'î, Ebû'l-Hasen İbrâhîm b. Ömer. *Nazmü'd-dürer fî tenâsübi'l-âyât ve's-süver*. thk. Muhammed Azîmüddin - M. Habîbullah el-Kâdirî. 22 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-İslâmî, ts.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisî ve Tefsîri*. 8 Cilt. İstanbul: Sentez Yayınevi, 1996.
- Bursevî, İsmâil Hakkı. *Rûhu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'an*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, tr.
- Câbirî, Muhammed Abid. *Fehmü'l-Kur'âni'l-Hakîm*. 3 Cilt. Beyrut: Mekezu Dirâsâti'l-Vahdeti'l-Arabiyye, 2009.
- Cehdamî, Ebû İshâk İsmâîl b. İshâk. *Ahkâmü'l-Kur'an*, nşr. Âmir Hasen Sabrî. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2005.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî. *Ahkâmü'l-Kur'an*. thk. Muhammed es-Sâdık Kamhâvî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî-Müessesetü't-Târîhi'l-'Arabî, 1992.
- Cürcânî, Ebû Bekr Abdülkâhir b. Abdirrahmân. *Dercü'd-dürer fî tefsîri'l-Kur'âni'l-'azîm*. nşr. Tal'at Sâlih el-Ferhân-Muhammed Edîb Şekûr. 2 Cilt. Amman: Dâru'l-Fikr, 2009.
- Çantay, Hasan Basri. *Kur'an-ı Hakîm Meâl-i Kerîm*. 3 Cilt. İstanbul: Elif Ofset, 1990.

- Çavdar, Mustafa. <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=4&ayet=34>. (Erişim 03 Temmuz 2021)
- Dâmegânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed. *el-Vucûh ve'n-nezâir li-elfâzi kitabillahi'l-aziz*. thk. Arabî Abdulhamid Ali. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000.
- Derveze, Muhammed İzzet. *et-Tefsîru'l-hadîs*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2000.
- Doğrul, Ömer Rıza. *Tanrı Buyruğu*. 2 Cilt. İstanbul: Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık ve Kâğıtçılık, 1955.
- Döndüren, Hamdi. *İnsanlığa Son Çağrı Kur'an-ı Kerîm*. 2 Cilt. İstanbul: Yeni Şafak, 2003.
- Duman, M. Zeki. *Beyânü'l-Hak*. 2 Cilt. Ankara: Fecr Yayınları, 2016.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvud*, thk. Şu'ayb el-Arnaût vd. Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Dımaşk 2009.
- Ebû Hayyân el-Endelüsî, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf. *Tefsîru'l-bahri'l-muhît*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Mu'avviz. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.
- Ebû Ubeyde, Ma'mer b. el-Müsennâ. *Mecâzü'l-Kur'an*. thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2006.
- Ebû Zehre, Muhammed. *Zehretü't-tefâsir*. 10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî. ts.
- Ebüsuûd Efendi, Muhammed b. Muhammed. *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâyâ'l-Kur'âni'l-kerîm*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Eliaçık, R. İhsan. *Nuzûl Sırasına Göre Yaşayan Kur'an*. İstanbul: İnşa Yayıncılık, 2008.
- Elik, Hasan – Coşkun, Muhammed. *Tevhid Mesajı*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, 2015.
- Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı*. çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk. 3 Cilt. İstanbul: İşaret Yayınları, 1999.
- Fahrüddîn er-Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.
- Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd b. Abdillâh. *Me'âni'l-Kur'an*. thk. Ahmed Yusuf en-Nicânî vd. 3 Cilt. Mısır: Dâru Mısıriyye, tr.
- Hafâcî, Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed. *Hâşiye 'alâ Tefsîri'l-Beyzâvî/İnâyetü'l-Kâdî ve kifâyetü'r-Râzî*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, ts.
- Halife, Reşad. <https://acikkuran.com/4/34> (Erişim 03 Temmuz 2021).
- Hamdî Yazır, Elmalılı Muhammed. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Yenda Dağıtım, 2001.
- Hamidullah, Muhammed. *Aziz Kur'an*. çev. Abdulaziz Hatip – Mahmut Kanık. ed. Ahmet Baydar. İstanbul: Beyan Yayınları, 2000.
- Hatîb eş-Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed. *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-i'âne 'alâ ma'rifeti ba'zı me'âni kelâmi rabbine'l-hakîmi'l-habîr*. 4 Cilt. Kahire: Matba'atü Bûlâk, 1285.
- Hâzin, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed. *Lübâbü't-te'vîl fi me'âni't-tenzil*. nşr. Abdüsselâm Muhammed Ali Şâhîn. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- Hevvârî, Hûd b. Muhakkem. *Tefsîru kitâbillâhi'l-azîz*. nşr. Belhâc b. Saîd Şerîfî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Arabi el-İslâmî, 1990.
- Gölpınarlı, Abdulkâfi. <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=4&ayet=34>. (Erişim 03 Temmuz 2021).
- İbn Acîbe, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Mehdî el-Hasenî eş-Şâzelî. *el-Bahrü'l-medîd fi tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2002.

- İbn Âdil, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Nûriddîn Alî. *el-Lübâb fî 'ulûmi'l-kitâb*. thk. Âdil Ahmed Abdülmecvûd- Ali Muhammed Mu'avviz. 20 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: ed-Dâru't-Tûnisiyye, 1984.
- İbn Atıyye el-Endelüsî, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib. *el-Muharreru'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-azîz*. thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- İbn Cüzey, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed. *et-Teshîl li-'ulûmi't-tenzîl*. nşr. Muhammed Sâlim Hâşim. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- İbn Ebî Hâtım, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs. *Tefsîru Kur'ani'l-azîm* müsnefen 'ani'r-Resûl ve's-şahâbe ve't-tâbi'în. thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib. Mekke: Mektebetu Nezzâr Mustafa el-Bâz, 1999.
- İbn Ebû Zemenîn, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh. *Tefsîru'l-Kur'an'l-azîz*. thk. Ebî Abdillâh Hüseyin b. Akkâşe-Muhammed b. Mustafa el-Kenz. 5 Cilt. Kahire: el-Fârûku'l-Hadîse li-Tibâa ve'n-Neşr, 2002.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyin Ahmed. *Mu'cemü mekâyisi'l-lügâ*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1979.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmâ'îl b. Ömer. Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-azîm*. thk. Mustafâ es-Seyyid Muhammed vd. 15 Cilt. Kahire: Müessesetü Kurtuba, 2000.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd, *Sünen*, thk. Şu'ayb el-Arnaut vd. Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrut 2009.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mûkerrem. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, ts.
- İbn Müznir, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm. *Kitâbu Tefsîri'l-Kur'an*. thk. Sad b. Muhammed es-Sa'd. 2 Cilt. Medine: Dâru'l-Mâser, 2002.
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed. *Ahkâmü'l-Kur'an*. nşr. Muhammed Abdülkâdir Atâ. 4. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali. *Zâdü'l-mesîr fî 'ilmi't-tefsîr*. nşr. M. Zühreyye eş-Şâvîş. 9 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1984.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî. *Nüzhetü'l-a'yüni'n-nevâzir fî 'ilmi'l-üvücûh ve'n-nezâir*. thk. Halil Mansur. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000.
- İcî, Ebü'l-Meâlî Muînüddîn Muhammed. *Câmi'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'an*. Abdulhamid el-Handevî. 4. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- İslamoğlu, Mustafa. *Hayat Kitabı Kur'an*. İstanbul: Düşün Yayınları, 2012.
- İzz b. Abdüsselâm, Ebû Muhammed Abdülazîz. *Tefsîru'l-Kur'an*. nşr. Abdullah el-Vehîbî. 3 Cilt. Riyad: Dâru İbn Hazm, 1996.
- Kannevcî, Muhammed Sıddîk Bahâdır Hân b. Hasen b. Alî. *Fethu'l-beyân fî makâşidi'l-Kur'an*. thk. Abdullah b. İbrahim el-Ensârî. 15 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1996.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an Yolu*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Kâsımî, Muhammed Cemâlüddîn. *Mehâsinü't-te'vîl*. nşr. Muhammed Bâsil Uyûnüssûd. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Kâşânî, Mollâ Muhsin Muhammed. *Tefsîrü's-sâfi*. thk. Şeyh Hüseyin el-A'lamî. 3 Cilt. Tahran: Mektebet's-Sadr, 1379.
- Kiyâ el-Herrâsî, Ebü'l-Hasen İmâdüddîn Ali b. Muhammed. *Ahkâmü'l-Kur'an*. nşr. Komisyon Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
- Konyalı Mehmed Vehbi Efendi. *Hulâsatü'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'an*. 16 Cilt. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1991.

- Kummî, Ebü'l-Hasen Ali b. İbrâhîm. *Tefsîru'l-Kummî*. nşr. Seyyid Tayyib el-Musevî el-Cezâirî. Kum: Müessesetü Dâri'l-Kitâb, 1303.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an*. nşr. Hişâm Semîr el-Buhârî. 21 Cilt. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003.
- Kuşeyrî, Ebü'l-Kâsım Zeynülsîlâm Abdülkerîm b. Hevâzin. *Letâ'ifu'l-işârât*. thk. İbrahim Besyûmî. Mısır: el-Heyetu'l-Âmme li'l-Kitâb, 2000.
- Kutub, Seyyid. *Fî zilâli'l-Kur'an*. 6 Cilt. Kahire: Dâru's-Şûrûk, 2003.
- Mahallî, Celâlüddîn Muhammed b. Ahmed - Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *Tefsîrû'l-Celâleyn*. Beyrut: Mektebetu Lübnan, 2003.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Te'vilâtü'l-Kur'an*, thk. Bekir Topaloğlu. 17 Cilt. İstanbul: Dâru'l-Mizân, 2005.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb. *en-Nüket ve'l-'uyûn*. thk. Seyyid b. Maksûd b. Abdirrahman. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000.
- Mekkî b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed. *el-Hidâye ilâ bulûği'n-nihâye fî 'ilmi me'âni'l-Kur'an ve tefsîrihi ve ahkâmihi ve cümelin min fûnûni 'ulûmihi*. thk. eş-Şâhid el-Bûşeyhî vd. 13 Cilt. BAE: Külliyyatü'd-Dirâsati'l-Ulyâ ve Bahsi'l-İlmî, 2008.
- Merâgî, Ahmed Mustafa. *Tefsîrû'l-Merâgî*. 30 Cilt. Mısır: Mektebetü ve Matabatu Musatafa el-Bânî el-Halebî, 1946.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *Tefhimu'l-Kur'an*. çev. Muhammed Han Kayani vd. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.
- Mevlanâ Muhammed Ali. *İslam Dini*. çev. Ömer Aydın. İstanbul: İşaret Yayınları, 2007.
- Muğniyye, Muhammed Cevâd. *Tefsîru'l-kâşif*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Envâr, ts.
- Mazharî, Muhammed Senâ el-Hanefî el-Nakşibendî. *Tefsîru'l-mazharî*. Ahmet İzzu İnaye. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2004.
- Mukâtil b. Süleymân. *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*. thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte. 6 Cilt. Beyrut: Müessesetü't-Târihi'l-Arabî, 2002.
- Nebioğlu, Osman. *Türkçe Kur'anı Kerim*. İstanbul: Çağ Basım Ambalaj Sanayi, 1988.
- Nehhâs, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed. *Me'âni'l-Kur'an*. thk. Muhammed Ali es-Sâbûnî. 6 Cilt. Mekke: Câmi'atü Ümmi'l-Kurâ, 1988-1990.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât Abdullah b. Ahmed. *Medârikü't-tenzil ve hakâiku't-te'vil*. nşr. Yûsuf Ali Bedyevî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1998.
- Nîsâbü'rî, Nizâmüddîn Hasen b. Muhammed. *Garâ'ibü'l-Kur'an ve regâ'ibü'l-furkân*. thr. Şeyh Zekeriyya Umeyrat. 6 Cilt. Beyrut: D'aru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1996.
- Okuyan, Mehmet. *Kur'an Meâl-Tefsir*. İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2021.
- Özsoy, Ömer. *Kur'an ve Tarihsellik Yazıları*. Ankara: OTTO, 2015.
- Öztürk, Mustafa. *Kur'an-ı Kerim Meali*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014.
- Öztürk, Yaşar Nuri. *Kur'an-ı Kerim Meali (Türkçe Çeviri)*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2000.
- Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'an*. thk. Vâil Ahmed Abdurrahman. Mısır: el-Mektebetü't-Tevfikiyye, ts.
- Resanî, İzzeddin Abdürrezzâk b. Rizkullah. *Rumûzu'l-kunûz tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*. thk. Abdulmelik b. Abdillâh Dehîş. 9 Cilt. Mekke: Mektebetü'l-Esedî, 2008.
- Reşat, Halife. <https://acikkuran.com/4/34> (Erişim 03 Temmuz 2021).
- Reşîd Rızâ, Muhammed. *Tefsîru'l-menâr/Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Hakîm*. 12 Cilt. Kahire: el-Heyetü'l-

- Mısriyye li'l-Kitâb, 1990.
- Sa'dî, Abdurrahman b. Nasır. *Teyşîru'l-kerîmi'r-rahmân fî tefsîri kelâmî'l-mennân*. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1998.
- Safa, Ali Rıza. <https://acikkuran.com/4/34>. (Erişim 03 Temmuz 2021).
- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm. *el-Kesf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'an*. thk. Ebî Muhammed b. Âşûr. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2002.
- Sâvî, Ahmed b. Muhammed. *Hâşiyetü's-Şâvî 'alâ Tefsîri'l-Celâleyn*. thk. Abdullah el-Minşâvî. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2011.
- Seâlibî, Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Muhammed. *el-Cevâhirü'l-hisân fî tefsîri'l-Kur'an*. thk. Şeyh Ali Muhammed Müavviz vd. 5 Cilt. Beyrut: İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, 1997.
- Sem'ânî, Ebü'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed. *Tefsîru'l-Kur'an*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm-Ebü Bilâl Ganîm b. Abbas. 6 Cilt. Riyad: Dâru'l-Vatan, Riyad 1997.
- Semerkindî, Ebü'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed. *Bahrü'l-'ulûm*. thk. Şeyh Ali Muhammed Müavviz vd. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000.
- Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *ed-Dürri'l-mensûr fî't-tefsîr bi'l-me'sûr*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 17 Cilt. Kahire: Merkezü Hicr, 2003.
- Şa'râvî, Muhammed Mütevellî. *Tefsîru's-Şa'râvî*. 20 Cilt. Kahire: Dâru Ahbâri'l-Yevm, 1991.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed. *Fethü'l-kadîr el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min 'ilmi't-tefsîr*. thk. Abdurrahman Umeyre. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, 2007.
- Şimşek, Mehmet Sait. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*. 5 Cilt. İstanbul: Beyan Yayınları, 2012.
- Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin. *el-Mizân fî tefsîri'l-Kur'an*. 21 Cilt. Beyrut: Müessesetü'l-A'lamî, 1997.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *et-Tefsîru'l-Kebîr*. 6 Cilt. Ürdün: Dâru'l-Kitâb, 2008.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Tefsîru't-Taberî: Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*. nşr. Ahmed Muhammed Şâkir – Mahmûd Muhammed Şâkir. 16. Cilt. Kahire: Mektebetü İbni Teymiyye, 1955-1969.
- Tabersî, Ebû Ali Emînüddîn el-Fazl b. el-Hasen. *Mecma'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'an*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Murtazâ, Beyrut 2006.
- Tekin, Ahmet. *Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru Tefsîri Meal*. İstanbul: Kelam Yayınları, 2019.
- Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen. *et-Tibyân fî tefsîri'l-Kur'an*. thk. Ahmed Habîb Kasîr el-Âmilî. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Tülücü, Süleyman. "Ma'mer b. Müsennâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 03 Temmuz 2021).
- Vâhidî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed. *et-Tefsîru'l-basît*. thk. Muhammed b. Sâlih b. Abdillâh el-Fevzân. 25 Cilt. Riyâd: Câmi'atü'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, 1430.
- Vâhidî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed. *el-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'-azîz*. thk. Safvân Adnân. 2 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1995.
- Yılmaz, Hakkı. *Tebyînü'l-Kur'an İşte Kur'an*. 11 Cilt. İstanbul: İşaret Yayınları, 2010.
- Yüksel, Edip. *Mesaj Kuran Çevirisi*. İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2014.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî. *Me'âni'l-Kur'an ve i'râbüh*. nşr. Abdülcelîl Abdüh Şelebî. 5 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1988.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf 'an hakâiki ğavâmidi 't-tenzîl ve 'uyûni 'l-ekâvîl fî vücûhi 't-te'vîl*. 4 Cilt. Riyad: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1407/1986.